

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2011

Petra Vaculínová

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Vliv současné rodiny na výchovu dětí a mládeže

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.

Vypracovala:
Petra Vaculínová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci na téma "Vliv současné rodiny na výchovu dětí a mládeže" zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Pelhřimově dne 25. dubna 2011

.....
Petra Vaculínová

Poděkování

Děkuji paní **PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr.** za velmi užitečnou a všestrannou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině a především mému manželovi za morální podporu, pomoc a inspiraci, kterou mi poskytli při zpracování bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Petra Vaculínová

OBSAH

Úvod	2
1. Rodina jako sociální instituce	4
1.1 Rodina = základ společnosti.....	4
1.2 Funkce rodiny	7
1.3 Charakteristika současné rodiny	11
1.4 Znaký dnešní rodiny.....	15
2. Faktory ovlivňující výchovu v rodině	18
2.1 Kázeň jako nástroj formování osobnosti.....	18
2.2 Děti potřebují hranice.....	21
2.3 Důslednost ve výchově	22
2.4 Odměny a tresty	24
2.5 Komunikace v rodině	28
3. Průzkum současných trendů v rodině	32
3.1 Charakteristika výzkumného vzorku	32
3.2 Stanovení hypotéz.....	33
3.3 Prezentace výsledků.....	34
3.4 Analýza a zhodnocení výsledků	49
Závěr	52
Resumé	54
Anotace	55
Seznam použité literatury	56
Přílohy	57

Úvod

„Výchova dětí je činnost, při níž musíme obětovat čas, abychom ho získali.“

Jean Jacques Rousseau (1712-1778)

Rodině je v současnosti věnováno hodně pozornosti, zejména proměnám, kterými dnes prochází. Avšak ani v nových společenských podmínkách neztratila nic ze svého významu a nadále zůstává nejstabilnějším společenským útvarem, který kdy byl, je a bude. I v současné době je rodina chápána jako sociální prostředí, které má na výchovu dětí největší vliv. Její výchovná role je pokládána za nezastupitelnou, neboť ovlivňuje život jedince nejen v prvních fázích jeho života, ale provází jej po celou dobu jeho existence. Kvalitní působení rodiny nelze nahradit žádnou jinou institucí, a proto je nejdůležitějším opěrným bodem v životě každého z nás, založeným na vzájemném porozumění, v němž je hledána jistota a bezpečí.

Cílem mé bakalářské práce je charakterizovat současnou rodinu, specifikovat faktory, které mají v dnešní rodině na výchovu dětí a mládeže největší vliv a dotazníkovým šetřením zjistit, jak působení těchto faktorů na výchovu v rodině vnímají děti.

Téma vlivu současné rodiny na výchovu dětí a mládeže poskytuje celou škálu různých pohledů a s tím i možných řešení problémů. Stejně jako sociální pedagogika, která má výrazně integrující charakter, neboť je disciplínou, která v sobě soustřeďuje poznatky z oblasti pedagogické, psychologické, právní, sociologické aj. Dochází v ní k propojení teoretických znalostí s praxí a vytvoření komplexu jedinečných přístupů k řešení jednotlivých klíčových otázek. O totéž jsem se snažila ve své bakalářské práci.

Je členěna do tří kapitol podle obsahových souvislostí, které jsou dále systematicky rozděleny do několika podkapitol, které řeší konkrétní problematiku vycházející z jejich názvu. První dvě kapitoly jsou teoretické, třetí kapitola se zabývá praktickým výzkumem.

První kapitola je věnována rodině, jakož to sociální instituci. Konkrétní podoba rodiny, její velikost a funkce je závislá na společenských podmínkách v dané sociální kultuře. Je zde vysvětlen pojem „rodina“, popsán její hlavní smysl a činitelé, kteří ovlivňují budoucí vývoj dítěte. Dále jsou v ní představeny základní funkce rodiny,

následovány vlastní charakteristikou současné rodiny, neboť klasická rodina se pod tlakem industrializace a modernizace změnila do zcela nové podoby. Dnešní rodina má i své specifické znaky, mezi které patří: demokratizace, izolovanost, dezintegrace, atomizace, změna struktury, diferencovanost a konzumní styl života.

Ve druhé kapitole jsou podrobně rozebrány faktory, které v současné době nejvíce ovlivňují výchovu dětí v rodinách. V první řadě se jedná o kázeň, která funguje jako nástroj k formování osobnosti a ovlivňuje vývoj dobrého charakteru dítěte. Ta jde ruku v ruce se stanovováním hranic a nastolením jasných pravidel chování v rodině. Tím dochází k zajištění jistoty, opory a orientace v životě každého dítěte. O jeho ukotvení v rodině se postará důsledné chování rodičů a ostatních členů rodiny, díky kterému je pak pro dítě svět kolem jasnější a srozumitelnější. Mezi základní výchovné prostředky, které jsou v současnosti hojně využívány, patří odměny a tresty, prostřednictvím nichž se stimuluje a posiluje pozitivní chování dětí. Mnoha rodičů v současné době chybí komunikační dovednosti, jež by usnadnily oboustranně radostné trávení společného času s dětmi, a proto je zde věnována podkapitola vzájemné komunikaci v rodině, která je základem jejího dobrého fungování.

Teoretická část práce vznikla na základě obsahové analýzy dostupných materiálů. Jejich výběr nebyl náhodný, ale probíhal podle tématických souvislostí. Při práci jsem zpracovávala literaturu a prameny, které jsem považovala za důležité, a které by dobře osvětlily danou problematiku. Nalezla jsem v nich spoustu přínosných informací, které jsem se snažila uplatit při psaní této bakalářské práce.

Praktická část obsažená ve *třetí kapitole* je zpracována na základě kvantitativního průzkumu směřujícího k vyvrácení nebo potvrzení hypotéz, které byly stanoveny před jeho začátkem. Výzkum byl uskutečněn formou dotazníkového šetření mezi dětmi a mládeží na základní škole, zaměřeného na to, jak jsou faktory ovlivňující výchovu v rodinách vnímány jimi samotnými. Následuje analýza a zhodnocení získaných výsledků v podobě závěrečného shrnutí.

Jsem si vědoma toho, že daná problematika je natolik široká, že není možné ji v jedné práci obsáhnout. V současné době se jí věnuje celá řada významných autorů, s jejichž publikacemi jsem nepracovala, neboť jsem se zaměřila jen na nepatrnou výseč tohoto tématu.

1. Rodina jako sociální instituce

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Jedná se o společenství nejtěsněji spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek – funkcemi, činnostmi zabezpečujícími potřeby svých členů a společnosti jako celku. Celou svou historií prochází neustálými změnami, co do své velikosti, významu i začlenění do společnosti. Adaptuje se přitom na nejrůznější proměny či vývojové stupně.

„V podvědomí nás všech je rodina důležitým zázemím, bez něž si mnozí z nás nedovedou život člověka ani dost dobře představit.“¹ V jednom ze svých hlavních poslání poskytuje rodina svým členům péči a ochranu, a to především v obdobích, kdy nejsou s to se o sebe sami postarat. Umožňuje jim tělesnou, duševní, duchovní existenci a rozvoj, dává jim pocit jistoty a bezpečí, pocit domova v kruhu svých nejbližších. Podle potřeby se světu kolem otevírá, ale i uzavírá, vytvářejíc sama v sobě svůj vlastní svět. Neplní-li však tyto své hlavní úkoly, znamená to pro člověka závažné nebezpečí, které ho může svou dysfunkcí či afunkcí zasáhnout na těch nejcitlivějších místech.

1.1 Rodina = základ společnosti

Přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou základní jednotkou každé společnosti. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci a funguje jako nejdůležitější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.² Podoba rodiny se do jisté míry mění v závislosti na sociálních a kulturních podmínkách dané doby. Proto je celkem obtížné najít definici rodiny, která by tyto proměny zahrnovala.

Základem rodiny v našich kulturních podmínkách je dyadický pár tvořený mužem a ženou, kteří žijí v dané formě – **manželství**. Jedná se o „*sociálně akceptovatelný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci.*“³ Ačkoliv

¹ PACHL, L. a kol. *Malá abeceda rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983, s. 7

² KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 79

³ GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999, s. 156

právní řád ČR neobsahuje výslovnou definici rodiny, lze konstatovat, že za rodinu považuje především rodinu založenou manželstvím. Této formě rodinného soužití potom věnuje zvláštní pozornost a poskytuje jí ochranu.

Podle sociologické definice *Anthonyho Giddense* je rodina skupina osob přímo spjatých **příbuzenskými vztahy**, tj. manželstvím nebo pokrevními vazbami, jejíž dospělí členové jsou **odpovědní za výchovu dětí**.⁴

Rodinu lze však také chápat i jako malou skupinu společně žijících osob, které jsou navzájem spojeny nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými **obdobnými vztahy**, zvláště **společným způsobem života** a úzkými citovými vazbami, a to z důvodu, že tradiční kritéria přestávají platit. Spojení muže a ženy svazkem manželským již není nutnou podmínkou rodinného života a důsledkem toho je to, že přibývá dětí, které se narodí mimo legitimní svazek. I přesto mohou taková soužití fungovat jako rodina se všemi jejími funkcemi. Podmínkou však je společné bydlení pod jednou střechou a spolupráce mezi jednotlivými členy v rámci společensky uznávané dělby práce.

Rodina je přirozeným prostředím, do kterého se člověk rodí a přejímá všechno, co mu rodiče připraví. *“Představuje sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor, stíněný proti vířícímu a nepřehlédnutelnému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává.”*⁵

*„Není zajisté soukromějšího prostoru pro člověka než ten, který chrání jemné předivo vztahů v jeho vlastní rodině. Právo na rodinné soukromí patří mezi základní práva kulturního člověka.”*⁶

Rodina však odedávna existuje hlavně proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. To je její **největší smysl**. Rodina je prvním modelem společnosti, s jakým dítě přijde do styku. Ovlivňuje jeho budoucnost, možnosti a životní šance. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí, nastavuje jeho hodnotový

⁴ GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999, s. 156

⁵ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha: SLON, 1999, s. 13

⁶ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 9

žebříček a je mu celoživotní oporou. „Bez osobního, vysoce angažovaného zaujetí rodičů na osudu dětí by se děti vychovat nedaly. Bez respektu k danému stavu společnosti a jejím potřebám rovněž ne.“⁷

Podle **Iva Možného** existují tři typy činitelů, ovlivňujících naši budoucnost. V první řadě je to *kulturní kapitál rodiny*, který zahrnuje kultivovanost a vzdělání rodičů, jejich přístup ke kultuře, vzdělání a snahu podporovat své děti v rozvoji duševních schopností a kulturních dovedností. *Ekonomický kapitál* spočívá v tom, že děti z bohatších rodin mají dražší hračky, pěkné prázdniny spojené s cestováním, kvalitnější potraviny či lepší sportovní vyžití. Důležitým faktorem je bydlení, které si rodina může dovolit. Děti z dobře situovaných rodin většinou bydlí v „lepších čtvrtích“, ve vlastním plně vybaveném pokoji a navštěvují školy s celkově lepší úrovní, kde se stýkají s podobně zvýhodněnými kamarády. Posledním faktorem, který ovlivňuje budoucnost každého dítěte, je *sociální kapitál rodiny*. Jedná se o přátele rodiny, styky a konexe nebo výhodné známosti. Je tak zřejmé, že děti z lepších rodin, které se spolu budou stýkat po celý život, budou držet spolu. Vytvoří síť vzájemné podpory celoživotní hodnoty.⁸

Rodina představuje biosociální systém, který neustále hledá a nachází své místo ve společnosti a přitom je společností znovu a znovu ovlivňován a formován. Funguje v plném rozsahu a má své opodstatnění jen tehdy, když uspokojuje potřeby a požadavky každého jejího člena, které jsou na ni jimi a zároveň celou společností kladeny. Aby rodina dostála všem těmto náročným požadavkům a dala smysl své existenci, musí plnit alespoň ty základní úlohy a funkce, které zabezpečují život člověka ve společnosti ve všech etapách jeho existence.

⁷ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: SLON, 2003, s. 9

⁸ MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha: SLON, 1999, s. 89

1.2 Funkce rodiny

Rodina si během svého vývoje prošla mnoha změnami a musela se potýkat s mnoha problémy, i přesto nadále zůstává **nezastupitelnou a nepostradatelnou institucí** v životě každého z nás. Rodina by měla být především emocionálním zázemím, zdrojem podnětů a uznání, přístavem bezpečí a jistoty, místem prvotních zkušeností a přípravou pro vstup do života. To je jen malý výčet nároků, které jsou na rodinu jako na základní jednotku v životě každého jedince kladeny. Především je ale vystavena drobnohledu zkoumání, zda plní své základní funkce, na cestě vedoucí k vyváženému vývoji osobnosti každého jedince.

V dějinném vývoji společnosti se řada funkcí rodiny měnila. Se změnami společenských podmínek některé ustupovaly do pozadí nebo zcela vymizely (funkce hospodářská neboli výrobní, funkce náboženská). Další byly přeneseny na jiné sociální zařízení nebo instituce (funkce vzdělávací) a jiné funkce naopak nabyly na závažnosti (funkce emocionální, která dnes patří k nejzásadnějším a její význam neustále roste).

Ladislav Pachel a kol. vidí hlavní funkce rodiny především v „*uspokojování potřeb a zájmů členů rodiny, jež zabezpečuje rodina v souladu s potřebami a zájmy celé společnosti. Plní-li rodina své funkce dobře, pak probíhá v rodinném životě socializace mladé generace nejpřirozenějším a tím i nejlepším způsobem. Současně tu nacházejí dospělí členové optimální zázemí pro celý svůj život.*“⁹

V současné době určuje místo rodiny ve společnosti několik základních funkcí:

Biologicko-reprodukční funkce

Biologická funkce rodiny představuje zajištění reprodukce lidského rodu a uspokojení sexuální potřeby mezi manželi. I když je tato funkce stále platnou charakteristikou rodiny, postupem času pomalu slábne. Především v současné době je vidět, že intimní život je na manželství naprosto nezávislý – sexuální život a možnost početí dítěte jsou odděleny především vlivem antikoncepce. Ve většině vyspělých zemí je dítě často vnímáno jako překážka v profesním růstu a vlastní seberealizaci obou

⁹ PACHL, L., a kol. *Malá abeceda rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983, s. 78

rodičů a v rodinách s nižšími příjmy pak také jako přepych. V posledních letech proto v těchto zemích pozorujeme úbytek dětí. Stále více partnerů plánuje pouze jedináčka.

Ekonomicko-zabezpečovací funkce

Tato funkce byla dříve prakticky nejdůležitější a hlavně kvůli ní většina manželství vznikala, neboť rodina byla samostatná výrobní jednotka, která si sama produkovala statky pro své přežití. I v současnosti tato funkce souvisí se zajišťováním a uspokojováním materiálních potřeb domácnosti a poskytováním přiměřeného hmotného zabezpečení jejím členům, ale doznává stále větších změn. Ve většině případů jsou členové rodiny zapojeni do ekonomického systému společnosti v rámci výkonu svého povolání a současně i rodina sama se stává významným spotřebitelem, na němž je značně závislý trh.

Emocionální funkce

Jedná se o funkci, která souvisí s uspokojováním základních psychických a emočních potřeb. Rodina by jednotlivci měla umožnit, aby v ní našel oporu, ztotožňoval se s ní, zároveň by mu měla dávat svobodu k tomu, aby si budoval a zachovával svou osobní odlišnost. Měla by být prostředím, kde se její členové mohou vyvíjet po charakterové i duševní stránce, vyrůstat ve zdravou a silnou osobnost, která ví, že rodina je prostředí stálé, vřelé a citově přijímací. Emocionální funkce patří v současné době mezi nejpodstatnější a je prakticky nenahraditelná, protože žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné citové zázemí, a dát pocit lásky, bezpečí a jistoty.

V důsledku změn ve společnosti se však dá pozorovat, že přibývá rodin, které tuto funkci neplní nebo ji plní jen s velkými obtížemi. Důvodem mohou být problémy v rodině, rozvod, velká zaneprázdněnost rodičů a v těchto rodinách narůstá počet dětí citově deprivovaných nebo i týraných.

Socializační funkce

Rodina má hlavní úlohu a odpovědnost za výchovu a péči o dítě. Jde o první sociální skupinu, která dítě učí přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování ve společnosti, buduje jeho životní hodnoty a názory. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí na vstup do praktického života. Dnes je však třeba zdůraznit také význam působení mladší generace na starší např. v zacházení s moderními komunikačními prostředky. Prodlužuje se totiž doba,

kdy vedle sebe žijí tři generace, a proto vzrůstá i dosah socializačního působení dětí a mládeže na rodiče a prarodiče. Svoji socializační funkci má však také škola, přátelé či společnost, ale rodinu nemohou nikdy nahradit, protože ta má možnost ovlivňovat dítě v jeho nejdůležitějších fázích života.

Výchovná a vzdělávací funkce

Přestože těžiště výchovy dítěte a jeho příprava na život by mělo být v rodině, svou výchovnou funkci si dnes rodina podržela jen vůči nejmenším dětem, zde je nezastupitelná. Mnohdy je odpovědnost za výchovu přesouvána na školu v očekávání, že profesionální přístup učitelů napraví chyby, kterých se rodiče při svých výchovných postupech dopustili. Tyto chyby jsou způsobeny různými nevhodnými styly ve výchově – od velmi liberálního (dítěti je vše dovoleno), přes perfekcionalistický (rodiče dítě neustále usměrňují) až po autoritativní (dítě musí plnit strohé příkazy), případně tvrdý (za použití fyzického násilí). Při výchově v rodině by měl převažovat přístup demokratický, který je založen na dialogu a komunikaci s dítětem.

Nejcennějším statkem, který dnes rodina dětem předává, už není majetek, ale vzdělání. I když v rodině došlo ke změně ve vzdělávací funkci, neboť tuto z velké míry převzala škola a další instituce jako jsou předškolní zařízení, zájmové kroužky a v neposlední řadě také média. Škola připravuje děti na jejich budoucí povolání, ale také je vede k vnitřní disciplíně a současně rozvíjí jejich tvůrčí potenciál. Funkce rodiny a školy by se měla doplňovat, aby nedocházelo ke střetu při vytváření hodnotového systému a při působení dalších socializačních vlivů.

Kulturní funkce

Rodina dětem předává kulturní dědictví a vštěpuje jim morální postoje. Měla by také pamatovat na rekreaci, relaxaci a zábavu. Aktivity tohoto typu se týkají všech členů rodiny, ale pro děti mají samozřejmě největší význam. Plnění této funkce se odráží v tom, do jaké míry tráví všichni členové rodiny svůj volný čas pohromadě, jakým zájmovým činnostem se věnují, jakým způsobem tráví dovolené apod. Při společných aktivitách se upevňují rodinné vztahy, děti se učí spolupráci a pomoci druhým a tyto návyky se pak přenáší do dospělého života.

Ochranná funkce

Někdy je nazývána též zaopatřovací či pečovatelská a spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) nejen u dětí, ale u všech členů rodiny v době, kdy z různých důvodů nemohou být zapojeni do rodinných činností. Dříve tuto péči vykonávala širší rodina, poté byly tyto činnosti do značné míry přeneseny na stát a jeho instituce (domovy důchodců, léčebny pro dlouhodobě nemocné, ozdravovny). V současné době je rodina znovu do této funkce více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění (např. pacienti jsou z nemocnic propouštěni do domácího ošetřování dříve než v minulosti, mají vyšší spoluúčast na zdravotní péči, očkování a preventivní lékařské prohlídky včetně zubních již neorganizují školy apod.).¹⁰

Funkce tvorby domova

Rodina vytváří domov, což je věc nesmírně vzácná a důležitá. Pro dítě je to především místo, kde se cítí v bezpečí a kde je mu dobře. Je to místo kam patří, kde se s ním počítá. Domov vytváří především lidé. Jsou to zpravidla rodiče a s nimi všichni, kdo ve společné domácnosti žijí nebo jsou s rodinou ve styku, na které je spolehnutí a kteří mají dítě rádi. Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je z jednou podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti. Stabilita domova a jistá skrytost domova před zraky veřejnosti jsou podstatnými podmínkami jak pro vychovávání dětí, tak pro budování intimních pout mezi dospělými partnery. Tato funkce rodiny je v moderní společnosti důležitější, než byla ve společnostech starších, protože moderní člověk je v práci natolik na očích jiným lidem, natolik záleží na jeho vystupování, na jeho rozhodnutích, na udržení jeho image, že silně touží veřejnou masku odložit, být konečně spontánní a odreagovat se od všech problémů vzniklých mimo domov.¹¹

„Jednotlivé funkce rodiny se vzájemně prolínají a je-li jedna z hlavních funkcí narušena, můžeme čekat poruchy i v ostatních, i když se ne vždy zcela a v pravé podobě projeví na veřejnosti, tak také ve vztazích mezi členy rodiny se odráží celá řada vnějších vlivů i osobních vlastností.“¹²

¹⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 81-83

¹¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: SLON, 2003, s. 11

¹² PACHL, L., a kol. *Malá abeceda rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983, s. 14

Myslím si, že funkce rodiny se dají třídit podle různých kritérií, ale těžko bychom stanovovali jejich pořadí podle důležitosti, neboť všechny funkce jsou pro fungování rodiny stejně důležité, vzájemně se doplňují, ovlivňují a prolínají. V různých obdobích společenského vývoje, ale i v různých fázích lidského života, nabývají na důležitosti právě ty funkce, které je pro danou situaci nejpodstatnější, a ostatní funkce zůstávají potlačeny a čekají na svojí chvíli.

1.3 Charakteristika současné rodiny

Tvář současné rodiny poznamenala celá řada důležitých momentů a skutečností. Ať už se jedná o procesy sociální, ekonomické nebo politické. Přesto je rodina i nadále „*archetypem instituce zajišťující nezbytnou míru stability a kontinuity sociálního systému v proudu historických přeměn.*“¹³

Současná rodina se v důsledku transformačních procesů znatelně vzdálila ustálenému tradičnímu modelu. Dochází k narušení tradičních forem rodinného soužití, žena získala značnou osobní, ekonomickou a společenskou samostatnost, role mužů a žen se ve veřejné sféře vyrovnávají a dochází k upuštění od klasické dominantní role muže. Tento se stává jedním ze dvou živitelů rodiny, který není příliš ochoten zastávat nutné práce kolem dětí a domácnosti. Většina těchto činností zůstává na bedrech ženy, která bývá přetížena souběžnými požadavky práce a domácnosti, neboť ekonomický tlak vyžaduje ekonomickou aktivitu obou partnerů.

Přesto je dnešní rodina bezpochyby mnohem více založena na emocionalitě a citových vztazích než na pragmatickém uvažování. Rodina je těžko postradatelná i pro dospělého. Nejen děti, ale také on potřebuje ke svému životu rodinné zázemí. Žena čeká od muže především citový souzvuk a vztahové porozumění, muž od ženy hlavně podporu a pochopení. O rodinný život je třeba pečovat, cílevědomě jej pěstovat a utvářet tak, by v něm každý nacházel uspokojování svých potřeb. Prožití života se stálým partnerem a výchova dětí, s nimiž člověk jakoby opět prožíval své vlastní dětství, je vlastně tou největší životní hodnotou. Na uspokojení těchto hodnot závisí

¹³ MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, s. 63

psychická i fyzická pohoda členů domácnosti, neboť i v současné době zůstává rodina útočištěm, místem poskytujícím lásku, bezpečí a jistotu.

Mezi nejvýraznější charakteristiky současné rodiny lze zařadit:

- ***Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce.*** Jedná se zejména o funkci vzdělávací a výrobní. V plné kompetenci rodiny zůstaly pouze některé, a snad proto se někdy ozývají hlasy o její možné krizi, přežití či konci.
- ***Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu,*** vytváření manželských rodin je tak provázeno značnou volností. Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.
- ***Snižuje se stabilita rodiny,*** a tato se stává citlivější na nejrůznější vnitřní otřesy. Neexistuje vnější ukotvení v širších společenských vazbách, což má za následek, že jakékoliv konflikty nebo jiné problémy uvnitř rodiny ji vychylují z rovnováhy. To vede k ohrožení pevnosti rodinného svazku a může dojít až k jeho rozvratu.
- ***Rozvoj zaznamenává antikoncepce a plánované rodičovství,*** ubývá „nechtěných“ těhotenství, přičemž postoje k umělému přerušení těhotenství jsou značně liberální. Partneři si plánují početí potomka s ohledem na jejich stávající životní situaci.
- ***Rozšiřují se práva dítěte,*** která jsou zakotvována v tuzemském i mezinárodním právu (Úmluva o právech dítěte, Zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně, v platném znění a další).
- ***Prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí,*** přičemž je delší také doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti. Vzrůstá tak socializační dosah mladé generace na starší příslušníky rodiny.
- ***K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu,*** neboť rodiči se stávají osoby ve vyšším věku, děti se začínají rodit teprve po určité době trvání manželství

či partnerského soužití. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou však vzhledem ke změnám v důchodovém systému velmi často ještě zapojeni do pracovního procesu.

- ***Technizace společnosti***, ke které v současné době dochází, se ve velké míře promítá do života celé společnosti, tudíž i rodiny. Technický pokrok dokáže život ulehčit, ale i zkomplikovat. Přílišné užívání technických vymožeností může vést až k narušení vztahů mezi rodiči a dětmi a jejich případnému odcizení.

- ***Dochází ke značnému časovému zaneprázdnění rodičů***, protože se zvyšují nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu. Důsledkem bývá jejich vyčerpání, málo času na relaxaci a na chvíle strávené s dětmi a ostatními členy rodiny. Vedle nedostatku času vyvstává též problém způsobu jeho trávení a problém kvality jeho trávení.

- ***Rodina je více založena na citových vazbách***, oproti dřívější době, kdy většina manželství vznikala z majetkových důvodů, je v současné rodině mezi jejími členy velmi silné citové pouto, které je východiskem pro výchovu v rodině.

- ***Přibývá dvoukariérových manželství***, což souvisí s emancipací, s růstem vzdělanosti a kvalifikovanosti. V důsledku toho si oba manželé budují svoje profesionální kariéry a přibývá vysoké zaměstnanosti žen, což někdy může vést až k rozpadu rodiny.

- ***Dochází k silnému nárůstu rozvodovosti***, zejména v posledních desetiletích, ať již z řady objektivních důvodů (emancipační proces, vzrůstající ateismus) nebo subjektivních (manželské svazky jsou zakládány především na emotivní bázi). V současné době se rozpadá prakticky každé druhé manželství, a to nezahrnujeme rozchody nesezdaných párů. Velký počet rozvodů znamená i to, že partneři uzavírají nová manželství (soužití), a pokud ani ona nefungují, dochází ke střídání rodičů, což má špatný dopad na děti. Důsledky si děti nesou do dalšího života. Může u nich docházet k úzkostným stavům, obtížné identifikaci s rolí dospělého

muže či ženy, problémy s hledáním partnera, nestálost, promiskuita, nezřídká i různé sociální i psychické deviace.¹⁴

Podle **Oldřicha Matouška**, předního českého klinického psychologa, jsou pro dnešní rodinu příznačné tyto **trendy**:

- tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejpozdější,
- tendence ve větší míře zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku,
- zvyšování rozvodovosti,
- pokles ochoty lidí po rozvodu vstupovat do dalšího svazku a mít děti,
- tendence omezovat počet dětí v rodině, případně nemít děti vůbec,
- prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu.

Téměř všechny tyto trendy ukazují na sílící prosazování individuálních zájmů nad zájmy rodinnými.¹⁵ Avšak není tomu tak ve všech rodinách. I v současné době existují lidé, kteří považují rodinu za společenství, které dává jeho členům příležitost k uplatnění trvalých hodnot, na rozdíl od těkání z místa na místo, od věci k věci, od osoby k osobě. Jedná se o pouhý nástin toho, jakým směrem se rodina současnosti ubírá. Výše uvedené charakteristiky se sice vyskytují u většiny rodin, ale v různých obměnách a kombinacích.

Rodina založená na manželství je u nás ještě stále jednoznačně dominantní formou rodinného uspořádání. Ideál klasické rodiny s rodiči v harmonickém svazku a spokojenými dětmi není v reálném životě vždy naplňován, ale i tak má svůj význam, protože existence harmonických rodinných vztahů a uspokojivých sociálních vzorců jsou modely, které budou předávány dalším generacím.

¹⁴ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno, Paido, 2001, s. 83-84

¹⁵ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: SLON, 2003, s. 35

1.4 Znaký dnešní rodiny

Abychom pochopili fungování současné rodiny, je třeba kromě její charakteristiky uvést i faktory, které působí změny uvnitř rodiny, ve způsobu života a ve vztazích mezi jednotlivými členy rodiny.

K nejpodstatnějším znakům dnešní rodiny patří:

Demokratizace uvnitř rodiny – proměny současné rodiny zasáhly i sociální role rodičů. Muž ztratil své dřívější výsadní postavení v rodině a žena získala některá práva, ale také povinnosti, které dříve náležely jen muži. Děti se stále aktivněji podílejí na organizaci rodinného života a vztah mezi rodiči a dětmi je více partnerský.

Izolovanost rodiny – rodina žije v určitém uzavření před vnější společností. Je to důsledek sílící tendence odděleného života jednotlivých generací a poklesu významu sousedských vztahů a také obecné tendence uniknout záplavě podnětů dnešního přetechnizovaného a přemedializovaného života do pomyslného klidu rodiny.

Dezintegrace – ve všech rodinách ubývá chvil, kdy se celá rodina schází pohromadě za účelem sdělit si navzájem své zážitky, radosti i starosti a hledat cesty vzájemné pomoci a spolupráce. Naopak přibývá rodin, v nichž se jednotliví členové jen potkávají, dopisují si spolu, příp. úplně přestávají komunikovat.

Atomizace – manželé si vedle společného rodinného života vytvářejí ještě další, většinou vázaný na vlastní záliby, koníčky a děti jsou tak odkázány samy na sebe a nezbývá jim nic jiného než si žít vlastní život.

Změna struktury rodiny – dochází zmenšování rodiny, protože klesá nejen počet dětí v rodině, ale omezuje se také vícegenerační soužití. Zvyšuje se počet osob žijících v jednočlenných domácnostech a počet osamělých žen s dětmi.

Diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně – mnoho domácností se koncentruje v nižších příjmových pásmech. V případě, že finanční problémy řeší půjčkami, často se neúměrně zadluží a hrozí jim sociální vyloučení. Tato skutečnost se velmi negativně projevuje v celém socializačním procesu. Důsledkem může být to, že děti ze sociálně slabých rodin se stávají terčem šikanování. Do složité situace se v současné době dostávají i mladé rodiny s malými dětmi.¹⁶

Konzumní styl života – současná rodina je ovlivněna fenoménem konzumu více, než kdy předtím. Tento se rozšířil z oblasti hmotných statků i do oblasti statků nehmotných. Tento styl života je do jisté míry ovlivněn technickým pokrokem a ekonomickým růstem. Rodiče se snaží zvyšovat ekonomický standard rodiny na úkor společně stráveného času s dětmi. Snaží se to kompenzovat nadměrným přísunem peněz nebo dárků, což v konečném důsledku může vést k vytvoření špatného hodnotového systému či negativních charakterových vlastností dětí.

Fungování dnešní rodiny a rodinného života je, kromě výše uvedených znaků, ovlivněno i řadou dalších neméně významných faktorů, jako jsou například sociální politika, důsledky urbanizace a bytové problematiky či otázky proměn životního stylu.

Podle britského profesora sociologie **Anthony Giddense**, působícího na univerzitě v Cambridge, patří k **nejvýznamnějším trendům**, k nimž dochází po celém světě, které vedou ke změnám v moderní rodině:

- pokles významu rozšířených rodin a jiných příbuzenských rodin,
- všeobecná tendence ke svobodné volbě manželského partnera,
- více se uznává právo žen na rozhodování jak ve věci samotného sňatku, tak v rodinných záležitostech,
- ubývá příbuzenských sňatků,
- ve společnostech, které byly tradičně velmi restriktivní, se prosazuje větší míra sexuální svobody,
- všeobecně se rozšiřují také práva dítěte,¹⁷

¹⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 83-86

¹⁷ GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999, s. 159

Rodina v západní společnosti se vyznačuje následujícími vlastnostmi:

a) rodina má nukleární charakter. Typickou domácnost tvoří rodiče a jejich děti. To však neznamená, že by byla úplně izolovaná od ostatních příbuzenských svazků.

b) je monogamní, což je stanoveno zákonem. Vzhledem k vysoké rozvodovosti však lze současný západní model považovat spíše za **sériovou monogamii**: jedinec může za život vystřídat několik manželských partnerů, ale nesmí je mít současně. To se ovšem týká jen postavení zákonného manžela či manželky, a ne sexuální praxe, protože značné procento osob má i mimomanželské sexuální styky.

c) obvykle je patrilineární a neolokální. Patrilinearita spočívá v tom, že děti dostávají jméno po otci a také majetek se obvykle dědí v mužské linii. (Mnohé společnosti ve světě jsou matrilineární - jméno a často i majetek se dědí „po přeslici“.) Podstatou neolokality je to, že se nově vytvořený manželský pár stěhuje na nové místo, do nové domácnosti. Tato vlastnost však například u britských rodin neplatí absolutně. Mnohé rodiny, zejména v nižších vrstvách, se chovají matrilokálně – novomanželé se usazují v blízkosti nevěstiny rodiny.

d) manželství vychází z představy romantické lásky. Dominuje citový individualismus. Předpokládá se, že podmínkou sňatku je vzájemná osobní přitažlivost a kompatibilita obou partnerů, která vede ke vzniku oboustranného citu. Romantická láska jako podmínka manželství je v naší kultuře „naturalizována“ tj. považována spíše za přirozenou součást lidské existence než za specifický produkt moderní kultury. Realita ovšem může být často odlišná od představ a důraz na osobní uspokojení v manželství vyvolává rostoucí očekávání, která mnohdy zůstávají nesplněna, což se mimo jiné odráží ve stále vyšší rozvodovosti.¹⁸

I přes všechny změny, kterými rodina až do teď prošla, se zdá, že v nových společenských podmínkách neztratila nic ze svého významu. Stále je rodina u velké části populace zapsána v povědomí jako důležité zázemí, bez něhož si mnozí nedovedou kvalitně prožít život dost dobře představit.

¹⁸ GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999, s. 160

2. Faktory ovlivňující výchovu v rodině

„Úspěšná výchova tkví v tom, že dítě ani v dospělosti neztratí úctu k životu a úžas nad světem.“¹⁹

Po celá staletí se při výchově používaly nejrůznější postupy a metody, aniž by se cokoliv tušilo o jejich možných pozdních následcích. V současné době je již známo, co dětem prospívá. Důležité je respektovat individuální rysy každého dítěte, a i když mu nelze zajistit do budoucího života pocit štěstí, je třeba se o to snažit vytvářením pozitivních a trvalých rodinných vztahů.

K základním pilířům výchovy patří i dnes vedení ke kázni a sebeovládání, které jsou nezbytné pro harmonický vývoj dětské osobnosti. Toho lze dosáhnout vytyčením hranic, jejich důsledným dodržováním a hlavně stanovením jasných pravidel života v rodině, doplněných o odměny za jejich plnění a tresty za jejich porušování. Tím dojde u dětí k zajištění pocitu jistoty a bezpečí.

Dalším ze základních pravidel rodinného úspěchu je účinná komunikace, která upevňuje psychické a emocionální spojení mezi rodiči a dětmi a tím je sjednocuje. K vybudování spokojené rodiny je zapotřebí značného úsilí a obětavosti především ze strany rodičů, kteří by se měli snažit hledat rovnováhu mezi časem stráveným v zaměstnání a časem stráveným se svými dětmi. Neboť každý okamžik, který stráví rodina společně, je krátkodobou i dlouhodobou investicí do budoucnosti.

2.1 Kázeň jako nástroj formování osobnosti

Kázeň není jenom používání „nápravných prostředků“, ale jedná se o proces, který prochází celým životem. Pokud má být výchova ke kázni pozitivním faktorem, který bude přinášet dobré výsledky, musí jít o proces inteligentní a poučný, jehož základem je systematičnost a kontinuita.

„Kázeň je výchova směrem k sebeovládání, jež činí člověka zodpovědnějším – poskytuje mu větší svobodu, ale současně od něj vyžaduje větší sebekontrolu.“²⁰

¹⁹ SUNDERLAND, M. *Věda zvaná rodičovství*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008, s. 12

²⁰ MALGOSA, J., POSSE, R. *Umění výchovy dítěte*. 1. vyd. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 100

Ke kázni, která ovlivňuje vývoj dobrého charakteru, je dobré vést již **od raného dětství**. V té době se dítě učí základnímu chování, jež bude ovlivňovat celý jeho budoucí život. Můžeme ho vést osobním příkladem, vzorem, verbálními příkazy, učením nebo hrou. Jak dítě roste, osvojuje si vzorce chování, které se stávají zvykem a které mu napomáhají řešit problémy v životě. Výchova ke kázni proto vyžaduje propagaci správných druhů chování, které je dítě schopno bez problémů přijmout.

Skládá se ze dvou složek:

- **opakování** (*preventivní úloha*) - zabraňuje dítěti ve špatném chování (zamračení, vyhubování, třeba i plácnutí dítěte),
- **pokárání** (*nápravná, terapeutická úloha*) - následuje potom, co se dítě i přes veškerou snahu chovalo špatně.

Velice důležitou součástí disciplíny je **citová podpora**, neboť v mezilidských vztazích jsou pouze rozumové argumenty nedostačující. Láska je nezbytná, a pokud chybí ve výchově ke kázni, nelze dosáhnout dobrých výsledků.

V současné době často slyšíme od starších lidí, že dnešní mladá generace již neví, co je to kázeň, neposlouchá rodiče, seniorů si neváží a nemá k nim úctu. Dříve děti musely doma pomáhat a ani je nenapadlo křičet nebo mít záchvaty vzteku v obchodě. Vzhledem k tomu, že v posledních desetiletích došlo k radikální změně v sociálním a rodinném prostředí, mají částečně pravdu. Chování dětí ovlivňuje, ať vědomě nebo nevědomě, celá řada vnějších faktorů.

Mezi příčiny nedostatku kázně patří:

- **Rodina** – v současnosti narůstají rodinné problémy jako odloučení a rozvody rodičů, jejich lhostejnost a nedostatek zájmu o výchovu dětí.
- **Společensko-kulturní kontext** – dnešní společnost ovlivňují rychlé změny a sociální nepokoje, násilí a nejistota, se kterými se setkáváme na ulici, vidíme je ve zprávách, čteme o nich v novinách. Tyto faktory se nevyhýbají ani dětem.
- **Modely** – špatné příklady rodičů a přátel, kteří čelí vážným osobním problémům nebo se sami chovají protisociálně, děti rozrušují.
- **Metodologie** – používané kázeňské metody jsou často nevhodné, nahodilé a bez výchovného cíle, a proto většinou malé děti matou.

- **Mezilidská komunikace** – v současnosti došlo ke zhoršení rodinné komunikace, setkáváme se s nevhodně podávanými informacemi, malou snahou o naslouchání druhým a chybí upřímný dialog.
- **Média** – reklama a masmédia podporují materialismus a konzumní hodnoty, které přitahují mnoho mladých lidí.
- **Kázeňské extrémny** – nepřiměřená kontrola a dozor či absolutní shovívavost bez stanovní hranic chování mají sklon děti dezorientovat.²¹

Jak tedy dosáhnout uspokojivých výsledků při vedení dětí ke kázni? Situace v současných rodinách je často ztížena vztahovými problémy mezi rodiči. Přesto by si rodiče měli uvědomit, že pokud děti nechají vyrůstat bez vedení a dozoru uprostřed rodinného chaosu, znamená to, že děti budou vyrůstat bez respektu k nim, a bez životního cíle. Rodiče by se měli věnovat usměrňování přirozené energie a sklonů svých dětí. Pokud se setkají s projevem nevhodného chování, měli by na něj zareagovat co možná nejrychleji. Neměli by se omezit jen na prosté pokárání, ale poskytnout podporu a motivaci k žádoucímu jednání. Pokud bude dítě znát důvody správného chování, nebude tolik závislé na vnějším usměrňování, ale mnohem častěji bude jednat na základě vnitřní motivace, což je cílem výchovy ke kázni – **vybudování sebekázně a sebeovládání**.

„Kázeň – stejně jako rostlina – potřebuje přípravu půdy, zasazení semínek a každodenní ošetřování. Jinými slovy: výchova ke kázni vyžaduje trpělivou a moudrou obětavost a nadšení, chceme-li se jí zhostit úspěšně a sklídit chutné ovoce, tedy čestné, disciplinované děti, které žijí s pocitem bezpečí.“²²

Výchova ke kázni je **skutečným uměním**. Pokud si s ní rodiče budou umět dobře poradit, vstoupí dítěti víc než jen pouhé způsobné chování. Významně přispějí k vývoji jeho sociální, morální a emoční inteligence. V opačném případě mu mohou pošramotit život, v němž bude ke světu přistupovat se strachem a zlobou a svět nepřestanou sužovat války na rodinné i celosvětové úrovni. *„Řada světových vůdců, kteří byli vychovávaní se zlobou a krutostí, se chová děsivě ke svému lidu nebo zastrahuje jiné národy.“²³*

²¹ MALGOSA, J., POSSE, R. *Umění výchovy dítěte*. 1. vyd. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 103-104

²² MALGOSA, J., POSSE, R. *Umění výchovy dítěte*. 1. vyd. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 106

²³ SUNDERLAND, M. *Věda zvaná rodičovství*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008, s. 159, 161-162

2.2 Děti potřebují hranice

Přísná kázeň narušuje socializaci dítěte, neboť „*nepřiměřeně přísně vychovávané dítě se učí ponižovat druhého, protože se samo cítí ponížené, rozkazovat, protože mu jen poroučejí, zahanbovat, protože se cítí zahanbené, ubližovat slovy, protože mu stále nadávají.*“²⁴ Na druhou stranu, pokud se dítěti nestanoví jasné meze nepřipustného chování, dítě se nikdy nedozví, kde ty meze jsou, a udělá rodičů ze života peklo. Pokud nebudou rodiče tím, kdo vládne, naučí se dítě ovládat je.

Dítě pro formování své osobnosti **potřebuje hranice**, aby se mu dostalo jistoty, opory a orientace. Hranice zjednávají prostor, kde se mohou utvářet příznivé okolní podmínky a sociální vztahy. Zásadním úkolem je dítěti zcela jasně sdělit, co je absolutně nepřijatelné, a to způsobem, který pochopí, nikoliv pomocí primitivního systému strachu, vzteku, dominance a podřízenosti. Potřebuje mít před sebou vzor disciplíny, který je asertivní, přesvědčivý, pevný a jasný. Vedle blízkosti však potřebuje také odstup, potřebuje hranice, které mu dávají prostor pro individualitu, aby mohlo rozvíjet vlastní já a nacházet svá vlastní stanoviska.

Dnešní rodiče se pokoušejí smířit s moderním způsobem životem a různými nátlaky, které jsou činěny na rodinu. Jak se společnost vyvíjí, otcové čím dál více přicházejí o svou roli „chlapa“ a matky mají strach z moci, která je jim propůjčena. Tento pokrok sebou nese skutečnost, že děti ztrácí orientační body, na kterých lpí.²⁵ Zatímco někteří rodiče mylně chápou správnou výchovu jako absenci hranic a pravidel, hledají jejich děti víc než kdy jindy výrazné autority, podle kterých by se mohly orientovat a s nimiž by se mohly poměřovat. Děti potřebují čitelné a pevné osobnosti. Pokud dítě cítí pevnost, je schopno se orientovat. Pevnost vytváří hranice, kde však chybí, vládne nejistota a děti se pokouší hranice testovat a zjišťovat, kam až mohou zajít. Za překračováním hranic se rovněž skrývá touha po jistotě a bezpečí s jasnými pravidly. Děti si přejí mít jasno, chtějí vědět, na čem jsou, a proto potřebují přehledná a jednoduchá pravidla, rituály, časové hranice a pevný program dne. Tyto jim skýtají pomoc, zjednávají ochranu a vytváření spolehlivý systém, ve kterém se mohou vyznat.²⁶

²⁴ SUNDERLAND, M. *Věda zvaná rodičovství*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008, s. 161

²⁵ DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat ne*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 9

²⁶ ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 21, 23

Mnohé těžkosti při výchově dětí spočívají v nedostatečném vymezení hranic. Rodiče, kteří jsou ve výchově svých dětí lhostejní, se často namísto stanovení jasných pravidel uchylují pouze k zákazům a trestům. Děti si připadají, že jsou mentorovány, sekýrovány a cítí se bezmocné. Pokud rodiče dlouhodobě ignorují překračování hranic a snáší to, podněcují děti k jejich dalšímu porušování, neboť děti se snaží rodiče vyprovokovat a upoutat tak na sebe jejich pozornost.

Rodiče by si rozhodně měli všimnout překračování hranic. Upozorňuje je to na fakt, že je třeba pravidla trochu pozměnit, rozšířit nebo pomocí dohodnutých důsledků zabránit jejich překračování. Měli by ale mít na paměti, že vytyčené hranice nejsou něčím definitivním. Po nějaký čas poskytují bezpečí, ochranu a cíl, ale jakmile ho děti dosáhnou, vyzývá je to k hledání nových cest a perspektiv na druhé strany hranice. *“Hranice dotvrzují blízkost i odstup, důvěru v dosažené i důvěru v nové, oddělování od navyklého a kráčení k neznámým dimenzím s jinými výzvami a novým zakoušením hranic.”*²⁷

2.3 Důslednost ve výchově

Při výchově dětí by si rodiče měli počínat důsledně, to je jedno ze základních výchovných pravidel, od kterého se všechno odvíjí. Podstatné na důslednosti je především to, že přináší dítěti pocit jistoty, a že tento pocit je jakýmsi úhelným kamenem ve výstavbě dětské osobnosti. Jestliže se rodiče k dítěti chovají ve stejných situacích vždycky přibližně stejným způsobem, stává se mu svět kolem brzy srozumitelným a jasným. Vyzná se v něm a ví, co smí a co nesmí, co musí a co může.

Dítě většinou nevychovává jen jeden člověk. Vedle otce a matky jsou to ostatní členové rodiny, potom učitelka a navíc spousta dalších lidí, se kterými se dítě v životě setkává. Ti všichni na něj nějak výchovně působí a přitom mají každý poněkud jiné názory a jiné způsoby, takže naprosté výchovné důslednosti ani nelze dosáhnout. Jde jenom o to, aby všechny ty drobné a nutné nedůslednosti nepřekročily zdravou míru. Zvláště se to týká těch osob v rodině, k nimž je dítě připoutáno citovým vztahem. Když

²⁷ ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, 131 s. 24

jeden řekne ano, druhý by neměl říkat ne. Dítě je tak uvedeno ve zmatek, ztrácí jistotu a snaží se pak hledat nebo si vytvářet jiný vlastní svět, kde se cítí bezpečněji.

Co se týká návyků, tak ty se u dětí nejlépe vytvářejí tak, že se určitá činnost v určitou dobu vždy opakuje. V případě, že se v tomto programu pořád něco mění, pak se správný návyk dobře nevytvoří. Důslednost znamená vynaložit trochu námahy a žádoucí návyky se při ní vytvoří snadno a rychle.

Je přirozené, že se výchovné názory jednotlivých členů rodiny ve všem neshodují. Při výchově se však může narazit na některá úskalí, která mohou vést až k těžkým rozporům a nedůslednostem. Jedním z nich je zážitek nezdarů nebo zklamání, který každý vychovatel někdy zakusí. Když dítě v něčem nesplňuje očekávání rodičů, když se nechová tak jak by chtěli, když se v něčem nápadněji liší od jiných dětí a podobně. Pak mají sklon vidět chybu ve výchově, ovšem spíše ve výchovném působení toho druhého, než v působení svém. Aby výchova mohla být důsledná, mají si být vychovatelé vědomi cílů výchovy a mají v nich být zajedno. Cíle výchovy by měli být stanovené podle možnosti dítěte a nikoliv naopak, protože tak se nejlépe vyhnou nedůslednostem.

Podle *Zdeňka Matějčka* však důslednost **neznamená totéž, co přísnost**. Neznamená to, že by dítě mělo rodiče poslouchat na slovo, slepě, bez uvažování. Důslednost má přinášet dítěti spolehlivou oporu na jeho vlastní cestě životem. Slepá poslušnost zbavuje dítě samostatnosti. Pokud rodiče soustředí všechnu důslednou snahu jen na to, aby se dítě zcela podřizovalo jejich vůli, nenaučí jej myslet, rozhodovat se a být samostatným člověkem.²⁸

Rodinný poradce *Jan-Uwe Rogge* tvrdí, že důslednost rovněž **nemá nic společného s tvrdostí**. Tvrdost představuje impulsivní, málo konstruktivní spontánní reakci, která na problému nic nemění. Být důsledný znamená, že budeme děti pokořovat. Rodiče by měli přemýšlet o důsledcích již při stanovování hranic a měli by si ujasnit, jak budou reagovat, když dítě hranice poruší a nedodrží ujednané dohody. Nejde přitom o trest nebo zákazy, u důslednosti jde o logické a přirozené následky, které dávají dítěti pocítit důsledky nepřiměřeného jednání, zároveň mu však ukazují cesty a východiska tím, že ho povzbuzují, aby pomáhalo při změně rušivého jednání.

²⁸ MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 192-194

I v dnešní době by se rodiče neměli bát jednat důsledně, přestože je to namáhavé a daleko pohodlnější je ignorovat překračování hranic a stavět se vůči tomu lhostejně. Neměli by vychovávat děti na „příliš volné šňůře“, protože nedostatečně stanovená pravidla pak způsobují těžkosti a problémy ve výchovném vztahu. Přispívá to k posilování destruktivních aktivit a postojů, ale také to dětem brání ve vytváření pocitu vlastní hodnoty, pocitu vzájemného respektu a úcty.²⁹

2.4 Odměny a tresty

Odměny a tresty patří nepochybně mezi základní výchovné prostředky. Tvoří nedílnou součást výchovy a s jejich pomocí máme děti vést k určitému výchovnému cíli. „*Tresty ani odměny by neměly tvořit základní kameny výchovy ke kázni, ani by neměly sloužit jako emocionální hromosvod rodičů.*“³⁰ Rodiče by si měli uvědomit, že dítě musí v první řadě cítit, že je milováno a bezvýhradně přijímáno, neboť správná reakce dítěte na výchovu je závislá na tom, do jaké míry toto dítě cítí.

Je-li výchova založena na příkazech, zákazech a trestech, nevyžaduje to žádnou citlivost, žádné posuzování, porozumění, žádný talent. Jsou potlačovány potřeby dítěte, především potřeba lásky. A jak se taková výchova projeví v budoucnu? Z pasivních, povolných, velmi tichých, uzavřených a snadno ovladatelných dětí, které postrádají silné a zdravé pouto ke svým rodičům, se postupem času stávají děti vzdorovité, negativní, těžko ovladatelné, bezcitné, neschopné dávat, odpouštět a milovat, s odmítavým postojem k autoritám.³¹

Trest vždy ale není jen sadistickým skutkem, je to následek přestoupení nějakého zákazu, který dává hodnotu slovům rodičů. Trest je nutný doplněk zákazu. Z pedagogického hlediska má trojí význam. V první řadě by měl napravit škodu, která byla špatným chováním způsobena. Dále má působit tak, aby se podobné jednání již neopakovalo, tudíž má odstrašující a odpuzující význam. Za nejdůležitější faktor by se dalo považovat to, že trest má současně z viníka sejmout pocit viny. Bez prožitého

²⁹ ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 103, 105

³⁰ MALGOSA, J., POSSE, R. *Umění výchovy dítěte*. 1. vyd. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 109

³¹ CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. 3. vyd. Praha: Návrat domů, 1996, s. 77

pocitu viny totiž trest ztrácí výchovný účinek. Dítě si musí uvědomit, že překročilo stanovené hranice a udělalo něco, co mu rodiče zakázali. Bez tohoto prožitku je trest jen holým aktem násilí nebo zbytečným plýtváním energie, ale výchovný smysl nemá žádný.

Naproti tomu **odměna** bývá spojena s příjemným pocitem uspokojení a štěstí. Jedná se o výsledek kladného hodnocení ze strany rodičům, na základě kterého se prohlubují vzájemné vztahy mezi rodiči a dětmi, takže jsou si citově blíží. „*Má nepoměrně větší dosah a účinnost než trest. Zatímco trest špatné chování jen zastavuje, odměna navozuje a utvrzuje to správné. Největší odměnou je dítěti vědomí, že udělalo radost těm, kdo je mají rádi – a nějaký ten dárek navíc je vlastně jen symbolické vyjádření tohoto vztahu*“³² Děti jsou velice vděčné za materiální odměny, ale skutečným motivačním faktorem pro dobré chování nebo plnění uložených povinností se většinou stává odezva, jež jim poskytuje lásku, přijetí a sounáležitost.

Hlavní zásady při užívání odměn a trestů:

➤ **Přiměřenost** – má dvojí podobu **časovou** (frekvence) a **věcnou**. Z hlediska frekvence tzv. „*všeho moc škodí*“. Účinek odměn a trestů se oslabuje jejich přílišnou četností (odměny zevšední, na tresty si dítě zvykne). Odměny by měly být zasloužené a neměli by se stát samozřejmostí, protože děti si na jejich přijímání rychle zvykají a brzy se k nim stávají lhostejné a může docházet k rozvoji nectností. Na druhou stranu příliš časté trestání vede k otupění, ke znehodnocení sebevědomí a sebeúcty dětí. Nedozírné následky mají zejména časté brutální tresty, které dítě poškozují dlouhodobě fyzicky i psychicky.

Nepřiměřenost věcná se dá parafrázovat známou sentencí: „*malé věci řešte ruky mávnutím...*“. I v trestání a odměňování musí být určitý řád, tyto úkony mají být předvídatelné. Máloco může zpochybnit smysl odměn a trestů a důvěryhodnost rodičů tak jako „*měření různým metrem*“. Pocit křivdy a nespravedlnost dítě není s to přijmout a nese si jej v některých případech po celý život.

³² MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, s. 184-185

- **Srozumitelnost** - dítě by si mělo být vědomo, čeho se odměna nebo trest týká, a mělo by být se zasloužeností trestu srozuměno. Aby výchovná metoda odměn a trestů byla funkční, musí být splněna zásadní podmínka, a to, že dítě musí vědět, za co je odměňováno nebo potrestáno. Je zde zřejmá souvislost jednak s přiměřeností mravního hodnocení a také s níže rozebíraným časovým odstupem chování od případného trestu a odměny. Logicky pak trvale kombinujeme mravní hodnocení s metodou vysvětlování (event. přesvědčování).
- **Krátký časový odstup** – interval mezi jednáním a následnou odměnou nebo trestem by měl být co nejkratší. „*Kdo rychle dává, dvakrát dává...*“ Nejenže při větším odstupu uniká dítěti souvislost mezi činem a výchovným zásahem rodiče, ale jeho účinek se postupně snižuje, až se může zcela vytratit. Platí to tím více, čím jsou děti mladší. V dané souvislosti existují dvě zvláštní okolnosti. Reagovat okamžitě se nedoporučuje v případě, že je rodič v afektu. V tomto případě je vhodné odložit rozhodnutí o trestu tak, aby mohlo být provedeno „chladnou hlavou“. Druhá okolnost se týká skutečnosti obvyklé v některých rodinách. Dítě po přestupku čeká na trest („až se vrátí táta, pak uvidíš“), což samo o sobě je velmi frustrujícím zážitkem, a trest sám je pak „vysvobozením“.
- **Kvalita vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným** zásadně ovlivňuje dopad jak odměn, tak trestů. Je-li vztah konfliktní či nepřátelský, pak dítě odměnu odmítá (zkušenost „nových tatínků“, kteří si chtějí „vyženěné“ děti neúspěšně koupit mnohdy i velmi atraktivním darem) a trest bere jako pomstu, projev zlé vůle a čirou nespravedlnost. Pokud je rodič s dítětem v dlouhodobém nepřátelském vztahu, potom pokusy o uplatnění odměn a trestů bývají kontraproduktivní. Vztah je třeba nejdříve uvést do normálního stavu a harmonizovat. Naopak mnozí z nás si vybaví situaci, jak bolí a mrzí (je tedy „účinné“) pokárání a potrestání od oblíbeného člověka, kterého si vážíme a máme ho rádi.
- **Individuální přístup** – při odměňování a trestání je třeba velmi citlivě uplatňovat metodu individuálního přístupu. Hlasité okřiknutí nebo napomenutí může v jednom případě být jediný způsob, který na dítě platí, a u druhého jedince totožný úkon může vyvolat zdánlivě nepřiměřenou reakci (pláč, znejistění, úzkost). Vždy budou mezi dětmi existovat veliké rozdíly v jejich individuální citlivosti (senzitivitě). Jinak vyjádřeno, aby byl rodič ve svých výchovných zásadách úspěšný, musí své děti velmi dobře poznat (všestranně diagnostikovat).

V závěru ještě dvě zásady, které by měly být respektovány při aplikaci trestů:

- Trest by nikdy neměl vyznít jako definitivní „zatracení“ či odsouzení“ daného dítěte. Trest musí být vždy udělován s ohledem na budoucí užitek trestaného a musí být spojen s nadějí na „lepší příští“.
- Udělením trestu se uzavírá dění kolem přestupku a následné jednání s potrestaným by nemělo být touto skutečností nijak ovlivňováno či zatěžováno. Začínáme jakoby s „čistým štítem“ a dítěti přestupek již nepřipomínáme a nevracíme se k němu. Právo na připomenutí původního přestupku vzniká v okamžiku recidivy přestupku stejného nebo podobného typu.

Vzhledem k tomu, že odměny a tresty jsou spojeny se silnými emocemi, je jejich užití velmi citlivou záležitostí. Rodiče by proto měli všestranně ovládnout celou škálu „technik“ mravního hodnocení. Mírnější formy odměn a trestů by měly být užívány s větší četností než formy vyhraněnější. Při odměnách mají k dispozici mnoho prostředků od mimicky či pantomimicky vyjádřeného uspokojení (úsměv, pohled očí, gesto) až po nejrůznější formy odměn názorných, věcných a morálních. Obdobná je situace v případě trestů (od zamračení, výtky, domluvy, napomenutí, až ke zbavení různých výhod a požitků, či omezení možnosti účasti na oblíbené činnosti apod.). Rodiče by měli mít na paměti, že čím lépe je dítě vychováváno, tím méně trestů potřebuje. Při aplikaci trestů by měli zvážit, zda udělit trest privátně nebo před ostatními členy rodiny.

V současné době dochází ke dvěma extrémům: na jedné straně žádné (nebo skoro žádné) odměny a žádné tresty, na druhé straně mají rodiče tendenci nikdy neopomenout vytknutí chyby a následně ji okamžitě trestat. Ani jen ze způsobů není dobrý, protože oba signalizují nezájem rodičů o své děti nebo alespoň jejich značnou nekompetenci.³³

Krédem současné rodiny by mělo být „více chválit a povzbuzovat.“

³³ http://pdf.uhk.cz/kpp/KPP_prez_dokumenty/Teorie%20vychovy%20-%20pojmy.doc

2.5 Komunikace v rodině

Stejně jako každá sociální skupina i rodina poskytuje prostředí, v němž dochází ke komunikaci. Komunikace znamená pro rodiče radost, prožitek společně stráveného času, větší poznání dítěte. Je to chvíle a příležitost k vysvětlení, objasnění věcí a nedorozumění. Díky vzájemné komunikaci se rodiče a děti lépe chápou navzájem. K tomu, abych komunikace dobře fungovala, jsou však zapotřebí **určitá pravidla**.

Vzájemné komunikaci by se měl věnovat **čas**. Tento čas má být v rodině budován podle situace tak, aby to vyhovovalo jak rodičům, tak dětem. Má to být čas, kdy jsou všichni členové rodiny pohromadě. Rodiče mají využít chvíli například po návratu z práce k tomu, aby si spolu s dětmi sedli a navzájem si řekli, co prožili.

Na vzájemnou komunikaci je zapotřebí mít **klid**. Není vhodné mluvit s dítětem ve chvíli, kdy rodič nebo dítě pospíchá. Rovněž není dobré komunikovat, když dospělý vykonává nějakou činnost, která mu nedovolí, aby se na komunikaci plně soustředil.

Dále je důležité, aby komunikace byla **konkrétní**. Konkrétnost znamená zaměřit se v komunikaci na užívání konkrétních slov, kterým dítě rozumí. Neměly by se používat abstraktní pojmy jako „za chvíli“, „občas“, kterým rozumí rodič, ne dítě.

Rodiče by měli mluvit ve formě **„já a ty“**. Znamená to, že rodiči o danou věc opravdu jde, je v ní osobně zainteresován a záleží mu na ní. Rovněž to utvrzuje vztah mezi rodičem a dítětem. Důležité je, aby tato komunikace byla krátká, neboť dítě si lépe zapamatuje, když rodič jasně řekne, jak si danou věc představuje, co se mu líbí a co chce jinak. Pochvala ve formě „já a ty“ je pochvala, kterou dítě více vnímá a je mu příjemná. Také kritiku v této formě si dítě více uvědomuje a snáze ji přijímá.

Komunikace by měla probíhat **vzájemně**. Rodič by měl nejen naslouchat svému dítěti, ale rovněž by měl dát potomkovi příležitost, aby naslouchal on jemu. Samozřejmě přiměřeně jeho věku a schopnostem chápání. Vzájemnost vytváří silnější

společný vztah mezi rodiče a dítětem a v tomto vztahu větší důvěrnost, otevřenost, semknutost a oboustrannou spolehlivost.³⁴

Zcela nezbytné pro vzájemnou komunikaci je **naslouchání**. To platí především v případě, kdy má druhá osoba odlišný názor. Naslouchání je jedním z nejtěžších úkolů v životě, neboť každý člověk má sklon k sobeckosti, což znamená, že v hovoru je snazší zaměřit se na sebe než na druhého.

Zaujaté a aktivní naslouchání vyžaduje:

- **soustředit se na naslouchání** druhých, správně interpretovat jejich slova spolu s pocity a přáními, které odhalují,
- **vyhnout se přerušování**, nenarušit rytmus konverzace, počkat, až druhá osoba zcela dohovří,
- **zdržovat se okamžitých názorů na určitou záležitost**, nesoustředit se více na svoje odezvy než na mluvčího,
- **ujistit druhého, že jej přijímáme a chápeme**, verbální či neverbální formou odezvy, navzdory všech problémům a nesouladům, které mohou vzniknout,
- **poskytnout zpětnou vazbu**, pokládat otázky, které vykazují pochopení a zájem,
- **věnovat pozornost** neverbálním sdělením, především mimice obličeje a gestům.

Komunikace se skládá z několika složek, a to **verbální** (ústní nebo písemné), kdy v souhrnu lidských vztahů tvoří slova pouze relativně malou část celkové komunikace, a to jen 7%, a **neverbální** (úsměv, gesto, mimika, postoje), která představuje 55% komunikace. Tyto dvě složky by měly být ve vzájemném souladu. Zbývajících 38% komunikace připadá na **způsoby vyjadřování** jako např. barva hlasu, síla hlasu, styl vyjadřování.

Rodinná konverzace vyžaduje neustálou trpělivost a takt, s používáním srozumitelného a jasného jazyka a patřičného tónu hlasu. Měla by zahrnovat **opravdový dialog**, který je zároveň upřímný a přátelský. Při tomto typu komunikace očekává mluvící osoba, že se od naslouchajícího dočká patřičné odpovědi, že projeví pochopení a přístupnost. Komunikace v rodině by neměla být omezena jen na příkazy, instrukce

³⁴ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, s. 7-15

a novinky. Jakýkoliv kontakt mezi členy rodiny by měl probíhat v pozitivním a vstřícném duchu, což pozitivně ovlivňuje psychosomatický rozvoj dětí.

V dnešní době se v rodinné komunikaci vyskytují faktory, které jí narušují, činí jí velmi obtížnou, a mohou způsobit řadu nedorozumění a vážné vztahové problémy. Ať už se jedná o faktory prostředí, které komunikaci brzdí či jí zabraňují, nebo o komunikační problémy, k nimž dochází mezi rodiči a dětmi zcela přirozeně, protože každý z nich přináší do procesu svou subjektivitu.

Mezi deset **komunikačních bariér, které se v současných rodinách vyskytují nejčastěji**, patří:

1. **Velké pracovní, společenské závazky a rušný styl** moderního života, které vytvářejí trvalý tlak na členy rodiny.
2. **Povrchní vztahy s širší rodinou a sousedy**, které bývaly v minulosti pečlivě udržovány.
3. **Rozdíly v temperamentu a individuální zvláštnosti**, který nejsou akceptovány nebo chápány rodiči nebo dětmi.
4. **Profesionální požadavky** rodičů a jejich zbytečně velké zaujetí vlastními záležitostmi.
5. **Vtipy, kritika a hanlivé komentáře** na účet dětí, které ničí dětskou svobodu vyjadřování, zvláště když jsou vyslovené v přítomnosti druhých.
6. **Předsudky** vůči některému z členů rodiny mohou vést k tomu, že jej soudíme, aniž bychom mu naslouchali.
7. **Snaha o rychlá rozhodnutí**, která zabraňují v trpělivém a uvážlivém hledání nejlepšího řešení.
8. **Nadměrná důležitost přisuzovaná vlastní osobě** v protikladu k altruismu a službě druhým.
9. **Neochota měnit svoje postoje**, která ztěžuje uzavírání kompromisů.
10. **Nepřiměřené paternalistické nebo diktátorské postoje** jednoho člena rodiny vůči druhému, kdy nejčastěji otcové jsou přesvědčeni, že mají právo neustále prosazovat svoje názory, neboť si připadají nadřazení.³⁵

³⁵ MALGOSA, J., POSSE, R. *Umění výchovy dítěte*. 1. vyd. Praha: Advent-Orion, 2003, s. 20-26

Aby k výše uvedeným překážkám v rodinné komunikaci docházelo co nejméně, měli by se rodiče snažit vytvořit **prostor pro aktivní účast dítěte** na komunikačním procesu, aby tento byl obohacen o jeho názory a zkušenosti.

Česká psycholožka *Ilona Špaňhelová* vidí pozitivní vliv na budování vztahu mezi rodiči a dětmi ve vzájemném **sdělování pocitů**, čímž se předchází nedorozumění. Pokud je rodič plný emocí, ale nesdělí je, může následně reagovat podrážděně, nepřiměřeně a neadekvátně. Dítě se pak domnívá, že se provinilo něčím, co rodiče rozrušilo, i když to vůbec nemusí být pravda. S tímto úzce souvisí **otevřenost v komunikaci**, která je velmi důležitá k posilování vzájemné důvěry v rodině. Rodiče by také měli v co největší míře používat **kladná sdělení a pochvalu**, za všechno dobré, co děti udělají a co se jim povede. Děti chválu potřebují k růstu sebevědomí a také k vědomí, že jejich chování bylo nebo je dobré a akceptovatelné.

Na druhou stranu negativní vliv na výchovu spatřuje v tom, když rodiče v komunikaci s dítětem používají **vyhrožování**, čímž do určité míry snižují svojí rodičovskou autoritu a kýženého výchovného efektu většinou nedosáhnou. Dále by se měli vyhnout **manipulaci**, tzn. ovlivňování nepřímou komunikací. Pokud rodiče v komunikaci s dítětem používají manipulaci, chtějí oklikou dosáhnout něčeho, co je prvotně v jejich zájmu a neuvažují o tom, zda je to dobré a vhodné i pro dítě. Ani **mlčení** jako projev výčitky nebo výhrůžky by rodiče neměli praktikovat, protože tím zabíjí otevřenost a vzájemnou důvěru v komunikaci s dítětem. Do otevřené komunikace v rodině nepatří ani **zamlčování** určitých problémů nebo těžkostí. O náročných situacích v rodině by se mělo vzájemně hovořit, neboť z reakcí rodičů dítě pozná, že se něco děje a že není něco v pořádku. V komunikaci mezi rodiči a dětmi by se rovněž neměla objevovat **nadřazenost a ponižování**, což se projevuje tím, že rodiče nenechají dítě domluvit a sráží to, co dítě řeklo a ponižují ho před ostatními lidmi.³⁶

³⁶ ŠPAŇHELOVÁ, I. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, s. 18-39

3. Průzkum současných trendů v rodině

V rámci své bakalářské práce jsem provedla **kvantitativní průzkum**, jehož podstatou bylo ověření platnosti hypotéz, které jsem si na počátku výzkumu stanovila. Pro sběr dat jsem použila metodu hromadného získávání dat – **dotazník** (příloha č. 1).

Dotazník byl anonymní, respondenti v něm uvedli pouze datum vyplnění, věk a pohlaví. Obsahuje 16 položek, z nichž většina je **uzavřených**, výběrových. Jedná se o položky, kdy je respondentovi nabízen určitý výčet odpovědí, ze kterých vybírá tu nejvhodnější, respektive tu, která se v co největší míře shoduje s jeho názorem či přesvědčením.

Abych se vyhnula nebezpečí, že nebude uvedena některá z možných odpovědí, použila jsem v dotazníku rovněž několik **polouzavřených** položek, u kterých si jako jednu z nabízených variant odpovědí mohl respondent vybrat možnost „jiné“ a k otázce se vyjádřit vlastními slovy, pokud mu žádná z nabízených alternativ nevyhovovala.

Položky byly zpracovány do grafů a tabulek, se skutečnými počty odpovědí a s procentuálním vyjádřením. Tyto jsou v práci prezentovány a doplněny o krátký komentář.

3.1 Charakteristika výzkumného vzorku

Před vlastním dotazováním jsem provedla **předvýzkum**, jehož cílem bylo ověření srozumitelnosti a vhodnosti otázek dotazníku. Dotazník vyplnilo 7 dětí ve věku 8–12 let, kterým byly otázky v průběhu vyplňování vysvětlovány. Na základě výsledků předvýzkumu jsem musela **upravit formulaci** některých otázek tak, aby byly pro děti lépe pochopitelné. Děti nedokázaly odpovědět např. na otázku, kde se vyskytovaly pojmy „často a občas“. Mladší děti neznaly pojem „autorita“, proto byla v dotazníku tato nabízená varianta odpovědi doplněna o bližší konkretizaci, a rovněž jim dělalo problém určit, kolik času v hodinách se jim rodiče týdně věnují. Proto jsem tuto položku z dotazníku úplně **vypustila**.

Samotné dotazníkové šetření bylo realizováno v jedné ze čtyř základních škol v Pelhřimově, a to v **Základní škole Na Pražské**.

Jedná se o nově zrekonstruovanou školu s celodenním provozem, která má za cíl v úzké spolupráci s rodiči vychovat vzdělaného, sebevědomého a zodpovědného žáka, který se dokáže dobře orientovat a uplatnit v dospělém životě. Ve školním roce 2010/2011 navštěvuje toto zařízení 374 žáků. Od 1. září 2010 se zde vyučuje ve všech třídách podle vlastního školního vzdělávacího programu, který nese název: **Abychom si v životě věděli rady ...**.

Dotazování se uskutečnilo ve dnech 22. a 24. listopadu 2010 ve spolupráci se zástupcem ředitele Mgr. Miloslavem Jirků. Za cílovou skupinu respondentů jsem si vybrala žáky třetích tříd ve věku 8 - 9 let, kteří reprezentovali I. stupeň, a žáky sedmých tříd jako zástupce II. stupně, jejichž věk se pohyboval v rozmezí 12 - 13 let. Z celkového počtu 62 žáků, kteří se výzkumu zúčastnili, bylo 34 žáků I. stupně a 28 žáků II. stupně.

Dotazník byl dětem předložen o třídnických hodinách a bylo jim vysvětleno, k jakému účelu budou jeho výsledky sloužit.

3.2 Stanovení hypotéz

Před začátkem dotazníkového šetření jsem si stanovila tyto hypotézy:

- **H1** – Předpokládám, že ve většině rodin jsou stanovené hranice, co děti smí a co ne.
- **H2** – Předpokládám, že více jak třetina dětí považuje za nejlepší odměnu peníze.
- **H3** – Předpokládám, že nejčastěji jsou děti trestány za špatné známky ve škole.
- **H4** – Předpokládám, že alespoň polovina rodičů umí svým dětem naslouchat.

3.3 Prezentace výsledků

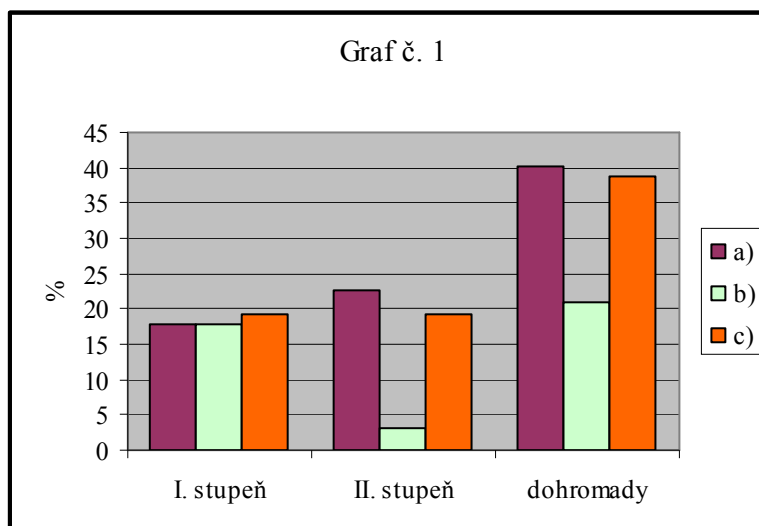
Graf č. 1 znázorňuje odpovědi na otázku:

V naší rodině jsou daná pravidla, co smím a co ne:

a) ano

b) ne

c) záleží na konkrétní situaci

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
1.a)	6	9,68	5	8,06	11	17,74	9	14,52	5	8,06	14	22,58	25	40,32
b)	5	8,06	6	9,68	11	17,74	2	3,23	0	0	2	3,23	13	20,97
c)	5	8,07	7	11,29	12	19,36	6	9,67	6	9,68	12	19,35	24	38,71
Celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Byla **potvrzena hypotéza H1** – ve 25 rodinách (40,32%) jsou stanovena jasná pravidla, co dítě smí a co ne. Ve skoro stejném počtu rodin záleží na konkrétní situaci, zda jsou pravidla daná či nikoliv. Pouze ve 13 rodinách, tj. 20,97% z celkového počtu, nejsou hranice stanovené. Zarážející je však odpověď žáků I. stupně, kdy to, zda pravidla u nich doma jsou nebo nejsou určena, uvedlo shodně 11 žáků (17,74%). Naproti tomu u žáků II. stupně nejsou mantinely vymezeny pouze ve 2 rodinách.

Graf č. 2 znázorňuje odpovědi na otázku:

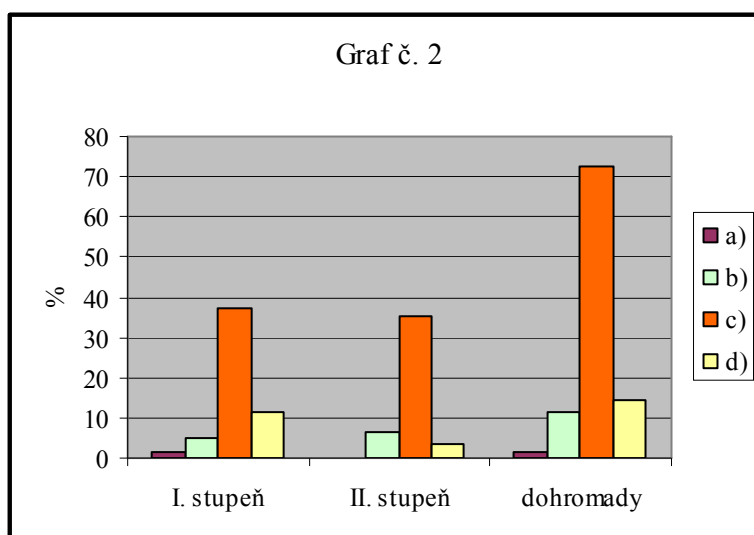
Pokud hranice, které stanovili rodiče, překročím:

a) nikdo si toho nevšimne

b) rodiče si toho všimnou, ale neřeší to

c) rodiče si toho všimnou a promluvíme si o tom

d) okamžitě následuje trest

	I. stupeň					II. stupeň					dohromady			
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
2.a)	1	1,61	0	0	1	1,61	0	0	0	0	0	0	1	1,61
b)	0	0	3	4,84	3	4,84	4	6,45	0	0	4	6,45	7	11,29
c)	12	19,36	11	17,74	23	37,1	11	17,74	11	17,74	22	35,48	45	72,58
d)	3	4,84	4	6,45	7	11,29	2	3,23	0	0	2	3,23	9	14,52
Celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

U obou stupňů je nejvíce zastoupena odpověď c), že rodiče si překročení hranic všimnou a spolu s dětmi si o tom promluví. Celkem tuto odpověď uvedlo 72,58% dětí. Výsledek je potěšující i vzhledem ke stanovené hypotéze H4, kdy předpokládám, že alespoň polovina rodičů umí svým dětem naslouchat, neboť komunikace v rodině je základem pro její dobré fungování. 14,52% dětí uvedlo, že za porušení stanovených hranic ihned následuje trest. To je o 3,23% více než u odpovědi, že rodiče si porušení sice všimnou, ale neřeší to. To, že si toho rodiče vůbec nevšimnou, uvedl pouze jeden chlapec z I. stupně.

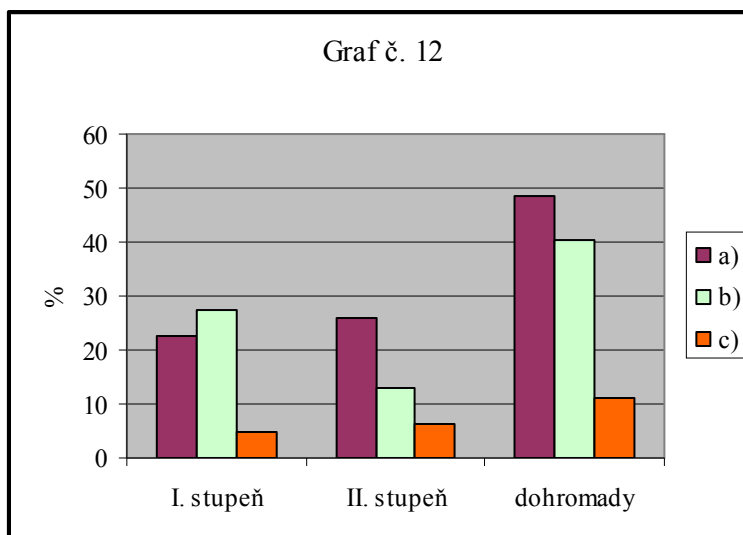
Graf č. 12 znázorňuje odpovědi na otázku:

Své rodiče považují za:

a) autoritu, kterou musím poslouchat

b) vzor, rádce

c) kamaráda

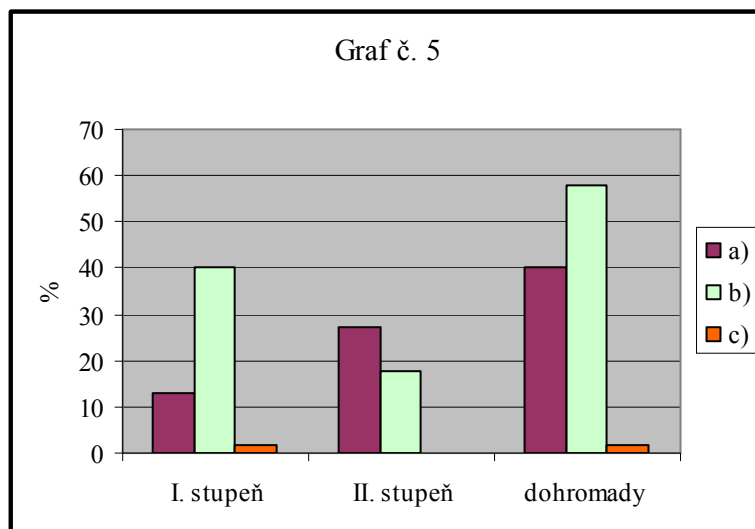
	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
12.a)	9	14,52	5	8,06	14	22,58	10	16,13	6	9,68	16	25,81	30	48,39
b)	5	8,06	12	19,36	17	27,42	5	8,07	3	4,84	8	12,91	25	40,33
c)	2	3,23	1	1,61	3	4,84	2	3,22	2	3,22	4	6,44	7	11,28
Celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Ve většině rodin mají děti před svými rodiči respekt, neboť celkem 30 dětí (48,39%) považuje svoje rodiče za autoritu, kterou musí poslouchat. Za vzor a rádce pokládá rodiče dohromady 25 dětí (40,33%). Tato odpověď převažovala u dětí I. stupně, kdy jí uvedlo 17 z nich, tj. 27,42%, z nichž bylo 12 chlapců. Z uvedených zjištění vyplývá, že skoro ve všech rodinách je zaveden řád a disciplína a rodiče plní úlohu vychovatele. Jen u 7 dětí (11,28%) z celkového počtu převažuje „volná výchova“, neboť svoje rodiče berou jako kamarády.

Graf č. 5 znázorňuje odpovědi na otázku:

Při práci v domácnosti rodičům:

- a) musím pomáhat
- b) někdy pomáhám, když se mi chce
- c) vůbec nepomáhám

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
5.a)	5	8,06	3	4,84	8	12,9	7	11,28	10	16,14	17	27,42	25	40,32
b)	10	16,14	15	24,19	25	40,33	10	16,14	1	1,6	11	17,74	36	58,07
c)	1	1,61	0	0	1	1,61	0	0	0	0	0	0	1	1,61
Celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že rodičům s domácími pracemi vůbec nepomáhá opět pouze jeden chlapec z I. stupně. Celkem 40,32% dětí musí v domácnosti pomáhat a více jak polovina všech žáků 58,07% uvedla, že rodičům v domácnosti pomáhá jen někdy, když se jim chce. Odpovědi **korespondují s potvrzenou hypotézou H1**, protože pomoc v domácnosti je daná příkazem v 25 rodinách, tj. ve stejném počtu jako jsou stanovená pravidla, co děti smí a co ne. To, že děti pomáhají jen podle své nálady, převažuje na I. stupni 40,33% oproti 12,9%, kteří musí, což je dle mého názoru dané věkem. Situace se mění u žáků II. stupně, kde jich musí pomáhat již 27,42%, a na jejich libovůli je pomoc ponechána jen u 17,74%.

Graf č. 6 znázorňuje odpovědi na otázku:

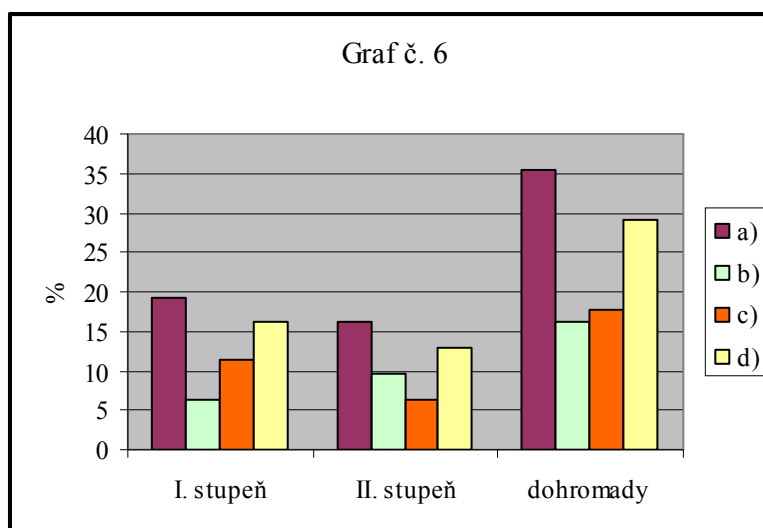
Z domácích prací nejčastěji:

a) myji nebo utírám nádobí

b) vynáším odpadky

c) vytírám podlahu nebo luxuji

d) jiné

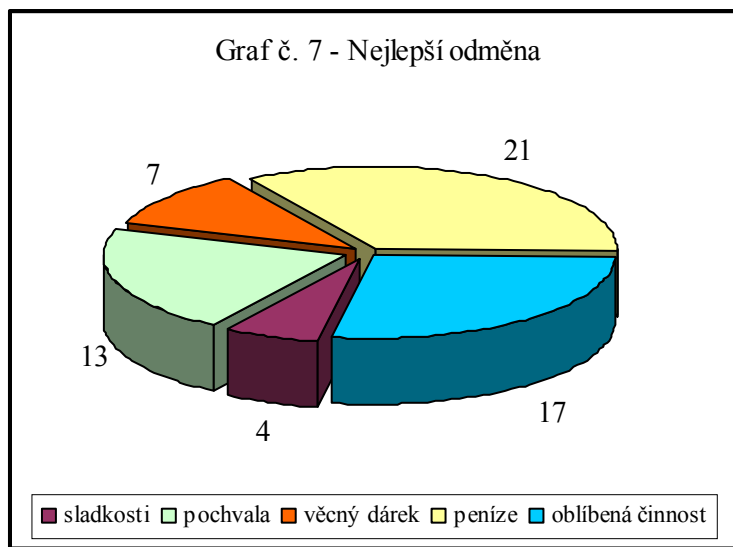
	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
6.a)	5	8,06	7	11,28	12	19,34	4	6,46	6	9,68	10	16,14	22	35,48
b)	1	1,61	3	4,84	4	6,45	3	4,84	3	4,84	6	9,68	10	16,13
c)	5	8,07	2	3,23	7	11,3	2	3,22	2	3,22	4	6,44	11	17,74
d)	4	6,46	6	9,68	10	16,14	8	12,9	0	0	8	12,9	18	29,04
Celkem	16	24,2	18	29,03	33	53,23	17	27,42	11	17,74	28	45,16	61	98,39

Většina dětí uvedla, že z domácích prací nejčastěji myje nebo utírá nádobí – 35,48%. Na druhém místě uvedlo celkem 18 dětí (29,04%) jinou činnost, než která jim byla v odpovědích nabízena. Po jednom z chlapců na I. stupni uvedlo, že připravuje snídani, utírá prach, pomáhá tátovi a vyndává nádobí z myčky. Tuto činnost uvedla i dvě děvčata z I. stupně, další dvě pomáhají vařit a tři utírají prach. Čtyři chlapci z II. stupně uvedli, že pomáhají, jeden chodí se psem, dva pomáhají vařit a jeden si uklízí pokoj. Skoro shodný počet dětí uvedl, že vynáší odpadky či vytírám podlahu nebo luxuje (16,13% a 17,74%). Jeden chlapec z I. stupně, který uvedl, že rodičům při práci v domácnosti nepomáhá, neodpověděl na tuto otázku vůbec.

Graf č. 7 znázorňuje odpovědi na otázku:

Za nejlepší odměnu považují:

- a) sladkosti
- b) pochvalu
- c) věcný dárek
- d) peníze
- e) možnost věnování se oblíbené činnosti

I. a II. stupeň dohromady

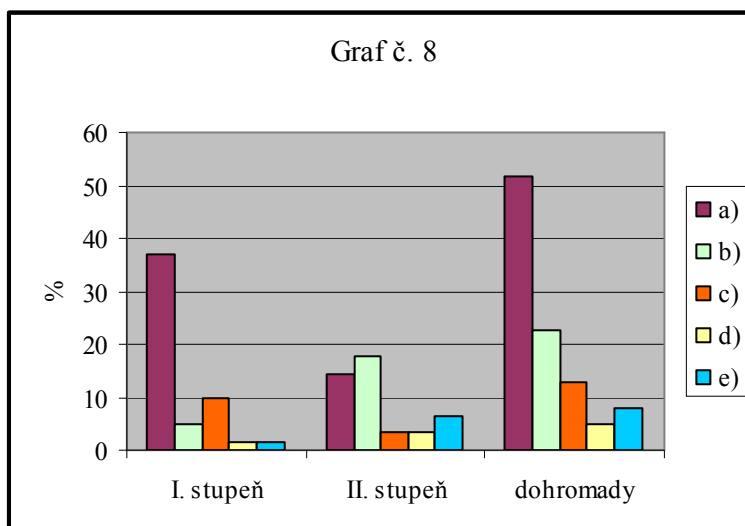
hodnocení	sladkosti		pochvala		věcný dárek		peníze		činnost	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1.	4	6,45	13	20,97	7	11,29	21	33,87	17	27,42
2.	7	11,3	11	17,74	21	33,87	14	22,58	9	14,52
3.	18	29	10	10,13	16	25,81	10	16,13	8	12,9
4.	20	32,3	15	24,19	12	19,35	7	11,29	8	12,9
5.	13	21	13	20,97	6	9,68	10	16,13	20	32,26

Byla **potvrzena hypotéza H2** – celkem 21 dětí (33,87%) uvedlo, že za nejlepší odměnu považují peníze. Následuje možnost věnování se oblíbené činnosti, kterou uvedlo na 1. místě 17 dětí (27,42%). Zajímavé je, že přibližně stejný počet dětí (po 10 žácích z každého stupně), tj. celkem 32,26%, považuje tuto odměnu za nejméně uspokojivou, a uvedlo jí tedy až na 5. místě. Na 4. a 3. místě byly jako nejlepší odměna nejčastěji jmenovány sladkosti (32,3%) a pochvala (24,19%). Věcný dárek obsadil 2. místo, neboť na tomto místě ho jako nejlepší odměnu uvedlo celkem 21 dětí (33,87%).

Graf č. 8 znázorňuje odpovědi na otázku:

Nejčastěji jsem odměňován za:

- a) dobré známky ve škole
- b) splnění svých domácích povinností
- c) poslušnost, vzorné chování
- d) úspěch v zájmové činnosti
- e) jiné

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
8.a)	11	17,74	12	19,36	23	37,1	4	6,46	5	8,06	9	14,52	32	51,62
b)	2	3,23	1	1,61	3	4,84	7	11,3	4	6,44	11	17,74	14	22,58
c)	3	4,84	3	4,84	6	9,68	1	1,61	1	1,62	2	3,23	8	12,91
d)	0	0	1	1,61	1	1,61	1	1,61	1	1,62	2	3,23	3	4,84
e)	0	0	1	1,61	1	1,61	4	6,44	0	0	4	6,44	5	8,05
Celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Nadpoloviční většina všech dětí 51,62% odpověděla, že nejčastěji je odměňována za dobré známky ve škole. Nejvíce žáci z I. stupni, kde tuto odpověď uvedlo 23 z 34 žáků. Je to pochopitelná motivace malých dětí k učení a chození do školy vůbec. Asi čtvrtina všech dětí 22,58% je odměňována, za splnění svých domácích povinností. Následuje poslušnost, vzorné chování s 12,91% a úspěchy v zájmové činnosti 4,84%. Odpověď jiné si vybralo celkem 5 dětí, což je 8,05%. Jedna dívka z I. stupně uvedla, že je nejčastěji odměňována za vysvědčení. Tři chlapci z II. stupně uvedli ve své odpovědi svátky, narozeniny nebo Vánoce a jeden chlapec z II. stupně odpověděl, že není odměňován za nic.

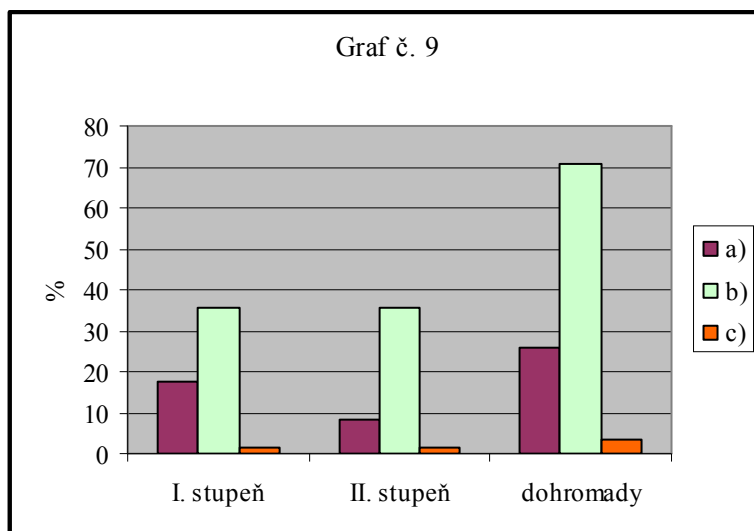
Graf č. 9 znázorňuje odpovědi na otázku:

Co se týká volného času stráveného s rodiči:

a) *chtěl(a) bych, aby se mnou rodiče trávili více času*

b) *jsem spokojený(á) s tím, kolik času se mnou rodiče tráví*

c) *myslím si, že rodiče se mnou tráví moc času*

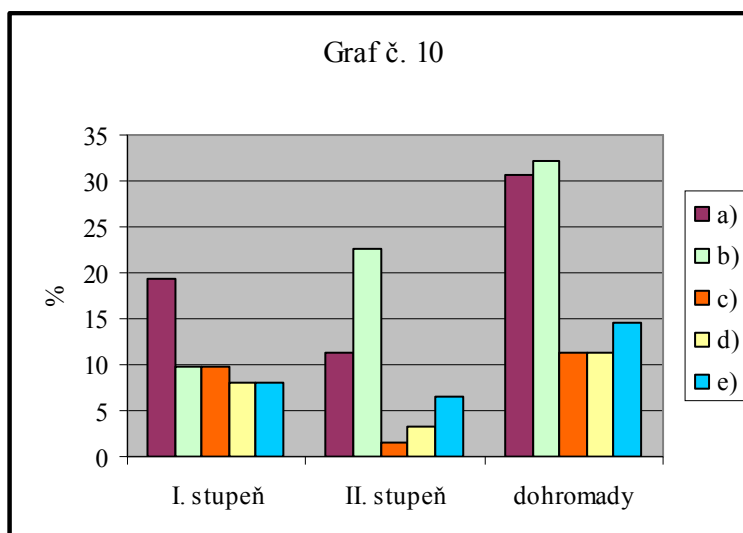
	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
9.a)	7	11,29	4	6,45	11	17,74	2	3,23	3	4,84	5	8,07	16	25,81
b)	9	14,52	13	20,97	22	35,49	14	22,58	8	12,9	22	35,48	44	70,97
c)	0	0	1	1,61	1	1,61	1	1,61	0	0	1	1,61	2	3,22
celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Pouze dvě děti (3,22%), po jednom z každého stupně, si myslí, že s nimi rodiče tráví moc času. Shodně 22 dětí z každého stupně, celkem 70,97% všech dětí, je spokojeno s tím, kolik času s nimi rodiče tráví. Alarmující je, že čtvrtina dotazovaných žáků, tj. 25,81% by chtěla, aby s nimi rodiče trávili více času. Na II. stupni má pocit, že rodiče s nimi tráví málo času, pouze 5 žáků (8,07%), ale na I. stupni je to 11 dětí (17,74%), což je celá třetina. Potvrzuje to trend současné doby, kdy stále větší zaměstnanost a vytíženost rodičů vede k tomu, že nemají dostatek času na to, aby ho trávili se svými dětmi.

Graf č. 10 znázorňuje odpovědi na otázku:

Ve volném čase s rodiči nejčastěji:

- a) *hrajeme doma hry*
- b) *díváme se na televizi*
- c) *chodíme na výlety*
- d) *věnujeme se sportu*
- e) *jiné*

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
10.a)	4	6,46	8	12,9	12	19,36	5	8,06	2	3,23	7	11,29	19	30,65
b)	3	4,84	3	4,84	6	9,68	9	14,52	5	8,06	14	22,58	20	32,26
c)	3	4,84	3	4,84	6	9,68	0	0	1	1,61	1	1,61	7	11,29
d)	4	6,45	1	1,61	5	8,06	1	1,61	1	1,61	2	3,22	7	11,28
e)	2	3,22	3	4,84	5	8,06	2	3,23	2	3,23	4	6,46	9	14,52
celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Dalším ukazatelem současnosti je to, že většina dětí 32,26% tráví nejčastěji volný čas s rodiči tak, že se dívají na televizi. Lze konstatovat, že se této činnosti věnují převážně žáci II. stupně 22,58%, oproti 9,68% dětí z I. stupně. Je to dáno tím, že starší děti nemají již takovou potřebu trávit volný čas aktivitami s rodiči. Naproti tomu děti z I. stupně uvedly jako nejčastější činnost to, že hrají doma s rodiči hry 19,36%, což je i celkově druhá nejčastější činnost s 30,65%. Chosení na výlety a věnování se sportu zaujímá shodně čtvrtou příčku s 11,28%. Na třetí místo se dostaly jiné činnosti, které uvedly samy děti. Čtyři děti uvedly hraní her na počítači a po jednom je zastoupeno to, že jsou u babičky, chodí ke krmelci, hrají si venku, jsou s dědou a jezdí na motorce.

Graf č. 11 znázorňuje odpovědi na otázku:

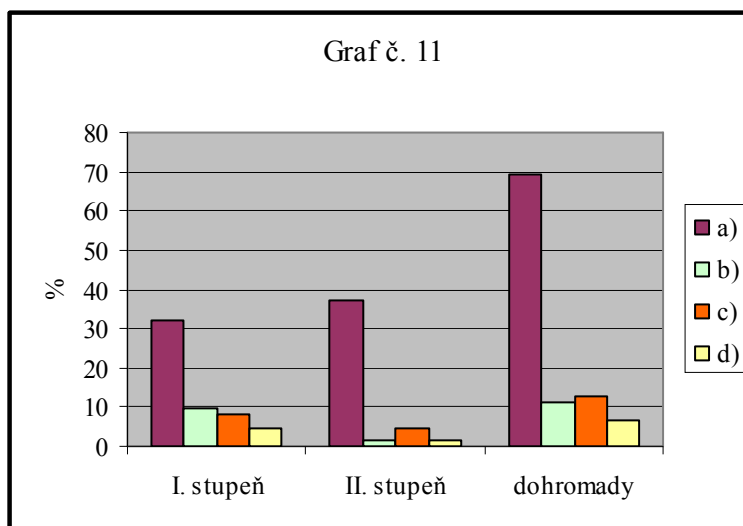
Rodiče se mi věnují:

a) každý den

b) 2-3krát v týdnu

c) jen o víkendu

d) vůbec se mi nevěnují

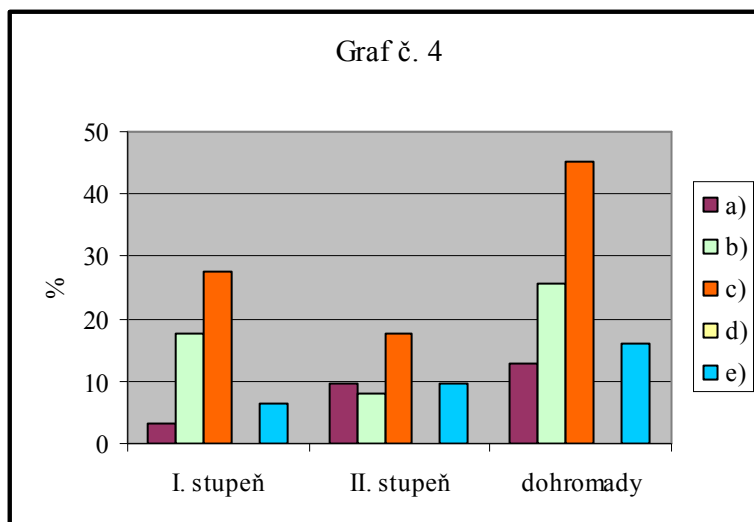
	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
11.a)	8	12,9	12	19,35	20	32,25	13	20,97	10	16,13	23	37,1	43	69,35
b)	3	4,84	3	4,84	6	9,68	1	1,61	0	0	1	1,61	7	11,29
c)	2	3,23	3	4,84	5	8,07	2	3,23	1	1,61	3	4,84	8	12,91
d)	3	4,84	0	0	3	4,84	1	1,61	0	0	1	1,61	4	6,45
Celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Rodiče se každý den věnují celkem 43 dětem. Tuto odpověď uvedl téměř stejný počet žáků z obou stupňů (20 z I. stupně, 23 z II. stupně). Hodnotím kladně, že si rodiče 69,35% dětí každý den najdou ve svém nabitém programu čas na to, aby se jim alespoň chvíli věnovali. Uvedenou skutečnost potvrzují i odpovědi dětí na otázku, zda jsou spokojeni s tím, kolik času s nimi rodiče stráví, neboť 44 dětí uvedlo, že ano. Pouze 4 chlapci (6,45%) uvedli, že se jim rodičů vůbec nevěnují. Jen o víkendu se rodiče věnují 8 dětem (12,91%) a 7 dětem se rodiče věnují 2-3 týdně. Tyto odpovědi uváděli převážně žáci I. stupně, kteří také nejsou spokojeni s tím, kolik času s nimi rodiče tráví a přáli by si, aby s nimi rodiče trávili více času.

Graf č. 4 znázorňuje odpovědi na otázku:

Nejčastěji jsem trestán za:

- a) neplnění domácích povinností
- b) špatné známky ve škole
- c) neposlouchání, odmlouvání
- d) neúspěchy v zájmové činnosti
- e) jiné

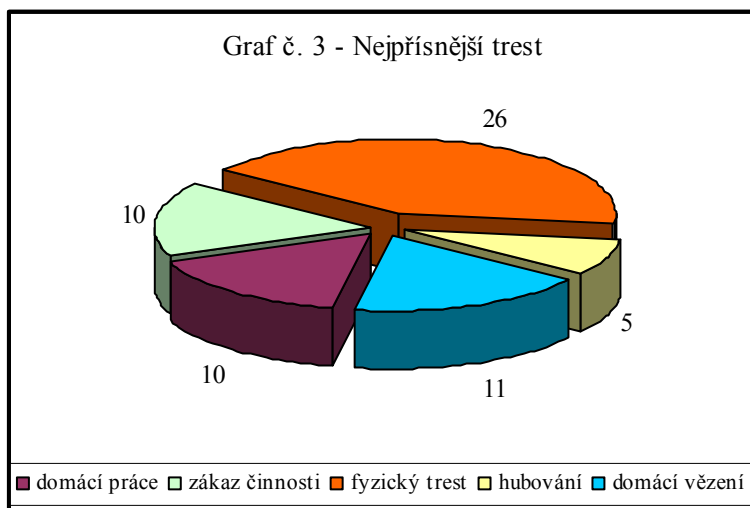
	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
4.a)	1	1,61	1	1,61	2	3,22	5	8,07	1	1,61	6	9,68	8	12,9
b)	6	9,68	5	8,07	11	17,74	3	4,84	2	3,23	5	8,06	16	25,8
c)	6	9,68	11	17,74	17	27,42	5	8,06	6	9,68	11	17,74	28	45,16
d)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
e)	3	4,86	1	1,61	4	6,46	4	6,45	2	3,23	6	9,68	10	16,14
celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Získané výsledky **vyvrací hypotézu H3**, neboť nejčastěji jsou děti trestány za neposlouchání a odmlouvání. Tuto odpověď uvedlo celkem 45,16% dětí a byla nejčastější na obou stupních. Trest za špatné známky ve škole uvedly děti z I. stupně jako druhý nejčastější 17,74%. U dětí z II. stupně zaujímá shodnou pozici s tresty za neplnění domácích povinností a jiné provinění. Žádné z dětí nevedlo, že by bylo nejčastěji trestáno za neúspěchy v zájmové činnosti. Mezi jinými proviněními bylo uvedeno u dvou chlapců na I. stupni lhaní a jednou poznámky a tresty. Jedna dívka z I. stupně uvedla pozdní příchod. Čtyři chlapci z II. stupně uvedli špatné chování a dvě děvčata z II. stupně uvedla, že jsou nejčastěji trestána za jiné bez bližší specifikace.

Graf č. 3 znázorňuje odpovědi na otázku:

Za nejpřísnější trest považují:

- a) to, že musím udělat nějakou domácí práci
- b) zákaz oblíbené činnosti
- c) fyzický trest
- d) to, že na mne rodiče křičí, hubují mi, zlobí se
- e) domácí vězení

I. a II. stupeň dohromady

hodnocení	dom. práce		činnost		fyzický trest		hubování		dom. vězení	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %	počet	v %
1.	10	16,13	10	16,13	26	41,94	5	8,06	11	17,74
2.	5	8,06	15	24,19	9	14,52	17	27,43	16	25,81
3.	6	9,68	10	10,13	11	17,74	22	35,48	15	24,19
4.	11	17,74	19	30,65	8	12,9	13	20,97	11	17,74
5.	30	48,39	8	12,9	8	12,9	5	8,06	9	14,52

Za nejpřísnější trest většina dětí (41,94%) považuje trest fyzický. Několik dětí k této odpovědi připsalo, že i když pokládají fyzický trest za nejpřísnější, neznamená to, že je rodiče doma bijí. Jako nepřísnejší tento trest uvedlo 9 dětí z I. stupně a 17 dětí z II. stupně, což ukazuje na poměrně velký respekt dospívajících dětí vůči rodičům.

Dále byly tresty dětmi uváděny od nejpřísnějšího po nejmírnější: 2. místo – domácí vězení (25,81%), 3. místo – to, že rodiče na mne křičí, hubují mi a zlobí se (35,48%), 4. místo – zákaz oblíbené činnosti (30,65%) a 5. místo – to, že musím udělat nějakou domácí práci (48,39%).

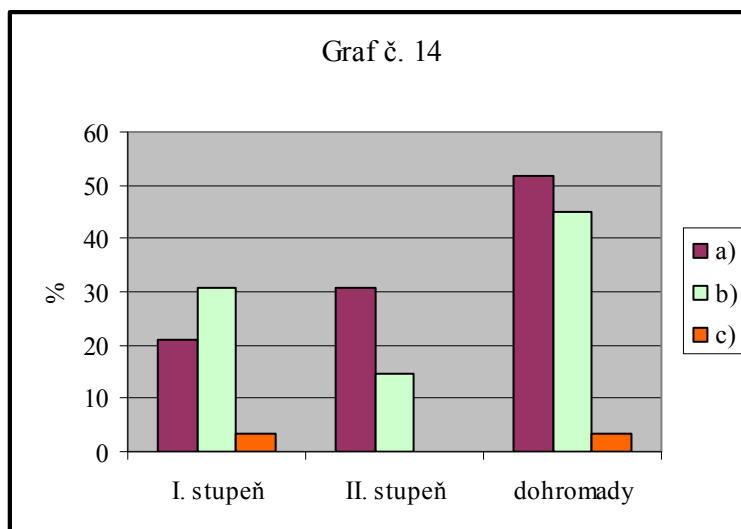
Graf č. 14 znázorňuje odpovědi na otázku:

Když si chceš s rodiči popovídat:

a) udělají si čas, sednou si se mnou a v klidu mě vyslechnou

b) poslouchají mě, ale se věnují jiné činnosti

c) vůbec na mě nemají čas, nepovídáme si

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
14.a)	4	6,45	9	14,51	13	20,96	12	19,36	7	11,29	19	30,65	32	51,61
b)	10	16,13	9	14,52	19	30,65	5	8,06	4	6,45	9	14,51	28	45,16
c)	2	3,23	0	0	2	3,23	0	0	0	0	0	0	2	3,23
celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Odpovědi respondentů **potvrdily hypotézu H4**, když 51,61% všech dětí uvedlo, že v případě, že si chtějí se svými rodiči popovídat, tito si udělají čas, sednou si s nimi a v klidu je vyslechnou. Pouze dva chlapci z I. stupně, tj. 3,23% z celkového počtu, odpověděli, že rodiče na ně vůbec nemají čas a nepovídají si s nimi. Skoro polovina všech žáků (45,16%) uvedla, že rodiče je při povídání poslouchají, ale věnují se jiné činnosti. Tuto odpověď dokonce uvedlo na I. stupni o 6 dětí více, než tu, že si s nimi rodiče v klidu sednou a vyslechnou je. Je to typická ukázka dnešní uspěchané doby, kdy se matky snaží skloubit časově náročné zaměstnání s domácností a otcové mnohdy pracují i doma nebo se věnují svým koníčkům. Nemají proto čas v klidu si s dětmi sednout a promluvit si o tom, co je trápí nebo vyslechnout jejich vyprávění o tom, co pěkného zažily nebo co jim udělalo radost.

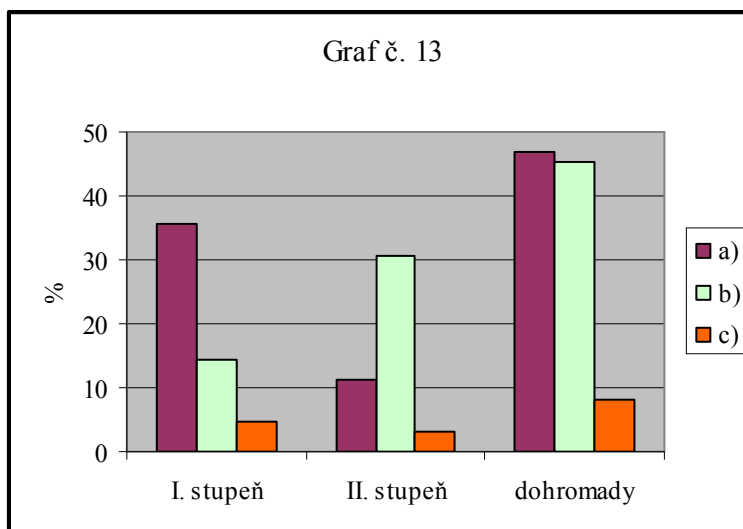
Graf č. 13 znázorňuje odpovědi na otázku:

Rodičům se svými problémy a trápením:

a) svěřuji, bavíme se o nich

b) někdy jim o nich řeknu

c) vůbec o nich s rodiči nemluví

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
13.a)	9	14,52	13	20,96	22	35,48	2	8,06	2	3,23	7	11,29	29	46,77
b)	5	8,06	4	6,46	9	14,52	8	17,74	8	12,9	19	30,64	28	45,16
c)	2	3,23	1	1,61	3	4,84	1	1,62	1	1,61	2	3,23	5	8,07
celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Zjištěné výsledky korespondují s **potvrzenou hypotézou H4** zejména u žáků I. stupně, když se jich 22, tj. 35,48% z celkového počtu, rodičům se svými problémy a trápením svěřuje a baví se o nich. Na II. stupni to dělá už jen 7 dětí (11,29%). I tak byla tato odpověď nejčastější, když jí uvedlo dohromady 29 dětí (46,77%). To, že rodičům o svých problémech řeknou jen někdy, uvedlo 30,64% žáků II. stupně. Je to pochopitelné, protože s nástupem puberty se děti přestávají rodičům svěřovat, neboť mají pocit, že jejich problémy a trápení nejsou pochopeny a chtějí se vyhnout případným nevhodným poznámkám nebo posměchu. O problémech s rodiči vůbec nemluví celkem 5 dětí (8,07%).

Tabulka č. 15 znázorňuje odpovědi na otázku:

Rodiče vědí, s kým se kamarádím:

- a) ano, znají všechny mé kamarády
 b) znají pár mých kamarádů
 c) ne, vůbec moje kamarády neznají

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
15.a)	8	12,9	10	16,13	18	29,03	7	11,3	2	3,22	9	14,52	27	43,55
b)	8	12,91	8	12,9	16	25,81	9	14,51	9	14,52	18	29,03	34	54,84
c)	0	0	0	0	0	0	1	1,61	0	0	1	1,61	1	1,61
celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Rodiče vůbec neznají kamarády pouze jednoho chlapce z II. stupně. Všechny ostatní děti odpověděli, že rodiče znají buď všechny jejich kamarády 43,55% nebo alespoň pár z nich 54,84%. To, že znají všechny kamarády svých dětí, převažuje u odpovědí žáků I. stupně. Celkem tuto odpověď uvedlo 18 z nich. U žáků II. stupně uvedlo tuto odpověď už jen 9 respondentů. Naopak to, že rodiče znají pár kamarádů svých dětí, uvedlo 18 žáků II. stupně a 16 žáků I. stupně.

Tabulka č. 16 znázorňuje odpovědi na otázku:

Své kamarády si domů:

- a) smím vodit bez dovození rodičů
 b) smím vodit je se souhlasem rodičů
 c) nesmím vodit, rodiče si to nepřejí

	I. stupeň						II. stupeň						dohromady	
	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	chlapci	v %	dívky	v %	celkem	v %	počet	v %
16.a)	2	3,22	2	3,23	4	6,45	4	6,45	4	6,45	8	12,9	12	19,35
b)	10	16,14	15	24,19	25	40,33	11	17,74	6	9,68	17	27,42	42	67,75
c)	4	6,45	1	1,61	5	8,06	2	3,23	1	1,61	3	4,84	8	12,9
celkem	16	25,81	18	29,03	34	54,84	17	27,42	11	17,74	28	45,16	62	100

Naprostá většina dětí - celkem 42 (67,75%) uvedla, že si kamarády smí vodit domů jen se souhlasem rodičů. Bez jejich dovození si domů smí vodit 12 dětí (19,35%) a 8 dětí (12,9%), si kamarády domů nesmí vodit vůbec, protože si to rodiče nepřejí.

3.4 Analýza a zhodnocení výsledků

Cílem empirické části mé bakalářské práce bylo dotazníkovým šetřením zjistit, jak se v současných rodinách projevují faktory ovlivňující výchovu dětí a mládeže, a jak je jejich působení vnímáno samotnými dětmi. Zkoumala jsem, jestli je v dnešní době uskutečňována výchova ke kázni pomocí vytyčování hranic a jasných pravidel chování v životě rodiny, zda a jakým způsobem je k tomu používána metoda odměn a trestů. Dále mě zajímalo, jestli v rodinách dochází ke komunikaci, jakým aktivitám se děti s rodiči věnují ve volném čase nejčastěji, a jak vůbec děti hodnotí kvantitu a trávení volného času s rodiči.

Z výsledků je zřejmé, že ačkoliv dochází ve větší míře k časové zaneprázdněnosti rodičů, demokratizaci uvnitř rodiny a k nárůstu konzumního stylu života, je **rodina** i v dnešní době nepostradatelnou **základní jednotkou naší společnosti** a jako základní kámen společnosti také nadále **funguje**.

V souladu s výše uvedeným tvrzením je **potvrzení hypotézy H1**. Ve většině rodin **jsou jasně dané hranice**, co děti smí a co ne. To dokazuje i odpověď dětí na otázku, zda si smí vodit domů své kamarády. Naprostá většina (67,75%) uvedla, že ano, ale pouze se souhlasem rodičů. Ve většině případů rodiče také znají kamarády svých dětí. Disciplína v rodinách je zajišťována i prostřednictvím pomoci v domácnosti. Ve stejném počtu rodin (25, tj. 40,32%), které mají stanovená jasná pravidla, co se smí a co ne, **děti musí pomáhat** rodičům s domácími pracemi. Rodiče tedy **fungují jako přirozená autorita**, která má respekt a musí se poslouchat, což ve svých odpovědích uvedlo 48,39% dětí, tj. 30 z celkového počtu.

Na druhou stranu 25 dětí, což je 40,33%, považuje rodiče za vzor a rádce. Bylo zjištěno, že ve většině rodin **dochází ke komunikaci** i v případě, když děti daná pravidla poruší. Celkem 45 dětí (72,58%) uvedlo, že rodiče si překročení hranic všimnou, o prohřešku si s nimi promluví a řeší to. Jak vyplynulo z **potvrzené hypotézy H4**, ve 32 rodinách si **rodiče na své děti udělají čas, v klidu** si s nimi **sednou** a **vyslechnou** je. Děti za nimi mohou přijít se svými problémy a trápením, **svěřit se** jim a **popovídat si** o nich. Avšak 28 žáků uvedlo, že rodiče se při poslouchání **věnují jiné činnosti**. Jak je popsáno ve 2. kapitole bakalářské práce, naslouchání je zcela nezbytné pro rodinnou komunikaci. Aby byla vzájemná komunikace úspěšná, měla by probíhat v klidu, rodiče

by si na své děti měli udělat čas, soustředit se na jejich vyprávění, nepřerušovat je a poskytnout jim zpětnou vazbu k utvrzení, že děti chápou a mají zájem o jejich problémy. Je logické, že v dnešní hektické době je to čím dál těžší, ale rodiče by se o tento přístup v komunikaci měli alespoň pokusit.

Co se týká volného času, který stráví rodiče se svými dětmi, tak celkem 43 žáků (69,35%) odpovědělo, že se jim rodiče **věnují denně**, a proto jsou také **spokojeni** s tím, kolik času s nimi rodiče stráví.

Pokud se zaměříme na spokojenost žáků I. stupně ohledně toho, kolik volného času s nimi rodiče stráví, výsledky šetření ukazují na to, že 11 dětí by chtělo, aby s nimi rodiče **trávili více času**. To plně koresponduje se zjištěním, kdy 6 dětí odpovědělo, že se jim rodiče věnují **2-3krát týdně** a 5 dětí uvedlo, že se jim rodiče věnují jen **o víkend**.

Třetina dětí tráví volný čas s rodiči nejčastěji tím, že **sleduje společně televizi**. Tento trend převažuje u žáků II. stupně, kdy tuto odpověď uvedlo 14 z nich. Další třetina dětí se s rodiči ve volném čase **věnuje hraní her**. Tato odpověď byla nejčastější u žáků I. stupně, kdy jich takto odpovědělo 12. Na poslední třetinu odpovědí připadá ve skoro stejném poměru chození na výlety, věnování se sportu a jiné činnosti jmenované samotnými dětmi.

Hypotéza H3 nebyla potvrzena, neboť v současné době jsou děti nejčastěji trestány za **odmlouvání a neposlušání**, nikoliv za špatné známky ve škole, jak jsem se domnívala. Tuto odpověď uvedlo dohromady 28 dětí, což je 45,16% z celkového počtu. Mezi jiná provinění, za která jsou děti nejčastěji trestány, patří např. lhaní, dostávání poznámek a trestů, pozdní příchod nebo špatné chování. Tuto alternativu odpovědi si vybralo celkem 10 žáků (16,14%), což hodnotím velice kladně.

Co se ukládání trestů týká, bylo pro mne překvapivým zjištěním to, že i v dnešní době považuje většina dětí za **nepřísnější trest ten fyzický**. Strach z možného fyzického trestu je **dobrá prevence** k tomu, aby se děti vyhnuly špatnému chování nebo neplnění povinností. Za **nejmenší „zlo“** považuje nejvíce dětí to, když musí udělat nějakou **domácí práci**. Je to zřejmě proto, že hodně dětí musí rodičům při domácích pracích pomáhat, a proto jim tato varianta trestu přijde jako nejmírnější.

Odměna jako výchovný prostředek je nejčastěji používána při oceňování **dobrych studijních výsledků**, a to u nadpoloviční většiny všech žáků (51,62%). Tato

odpověď dominovala u žáků I. stupně. Jak jsem již uvedla výše, jedná se o zřejmou motivaci mladších dětí ke vzdělávání.

U odpovědí na otázku ohledně nejlepší odměny žádné překvapení nenastalo. Byla **potvrzena hypotéza H2**, když celkem 21 dětí (33,87%) odpovědělo, že za **nejlepší odměnu** považují **peníze**. Tuto variantu uváděly převážně děti z II. stupně (14), které již znají hodnotu peněz a vědí, že si za peníze mohou koupit věci, které jim udělají radost. Pro děti z I. stupně je nejlepší odměnou možnost věnování se oblíbené činnosti, kterou na 1. místě uvedlo 13 žáků. Pro ně je nejlepší odměnou hra, i když třeba na počítači, různé výlety s rodiči nebo běhání venku s kamarády. Celkem tuto odměnu považuje za nejlepší 17 dětí (27,42%). Jako třetí nejlepší odměna se umístila pochvala, když tuto uvedlo dohromady 13 žáků (6 dětí z I. stupně a 7 dětí z II. stupně). To je pozitivní zjištění, neboť odevza, která poskytuje lásku, je velice silným motivačním faktorem dobrého chování.

Závěrem lze konstatovat, že provedeným výzkumem bylo zjištěno, že v současných rodinách **existují pravidla**, která zaručují řádné fungování rodiny a slouží jako záruka dobrých vztahů mezi rodiči a dětmi. Rodičům i dětem poskytují citové zázemí, kde **dochází ke vzájemné komunikaci**. Ve většině rodin jsou rodiče schopni a ochotni naslouchat svým dětem, a tím dochází k rozvíjení mezilidských vztahů v přátelské atmosféře, která povzbuzuje touhu ke sdělování novinek, názorů a zážitků.

Dá se říci, že i v dnešní době odměny a tresty patří mezi základní výchovné prostředky, které jsou v rodinách používány. Děti jsou **zaslouženě a přiměřeně odměňovány**, čímž dochází ke stimulování a posilování jejich pozitivního chování a k prohlubování sounáležitosti s rodiči. Pokud jde o trestání, tomuto se bohužel rodiče při výchově nevyhnou. Jde o to, aby **tresty účelně doplňovaly** zákazy a dodávaly váhu slovům rodičů. K dosažení výchovného efektu musí být trestání **užíváno** s rozmyslem. Důležité je, aby děti věděly za co, a proč jsou trestány, ale i přesto musí cítit, že jsou rodiči milovány.

Závěr

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Kromě toho, že je biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé společnosti. Rodina vznikla ve společenství lidí zcela přirozeně, aniž by o tom někdo přemýšlel, neboť její vznik byl nutností k přežití lidstva. Představuje malou společenskou skupinu založenou na manželství či pokrevním příbuzenství, jejíž členové jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností, pomocí a úzkými citovými vazbami.

Přestože se za posledních sto let změnil svět měrou nevídanou, rodina si nadále uchovává svůj konzervativní charakter. Jedná se o přirozenou základnu pro zdravé fyziologické, psychické, emocionální a sociální zrání jedince. Utváří se v ní specifické výchovné a socializační prostředí, kde jsou z generace na generaci předávány tradiční normy a principy, morální zásady, kulturní dědictví, hodnotová orientace a dochází zde k osvojování si sociálních rolí muže a ženy důležitých pro budoucí život.

Na rozdíl od klasické rodiny však ta dnešní prochází určitými změnami, které se dějí na pozadí celospolečenského vývoje, jenž dává současnému rodinnému prostředí nový rozměr. Dochází k výrazné demokratizaci uvnitř rodiny a stírání rolí muže a ženy, přibývá dvoukariérových manželství a s tím souvisejícímu značnému časovému zaneprázdnění rodičů. Jak se zvyšuje životní tempo, rodina se stává izolovanější, snižuje se její stabilita, narůstá atomizace a dezintegrace, což je velmi často důvodem jejího rozpadu. Důsledkem toho je rapidní nárůst rozvodovosti v posledních desetiletích, kdy se rozvádí prakticky každé druhé manželství. Běžnou součástí rodinného života se staly konzumní styl a technizace, jež ho dokážou nejen zpříjemnit, ale i zkomplikovat. Jejich nadměrné užívání může dospět až k narušení vztahů v rodině, odcizení mezi rodiči a dětmi, což v konečném důsledku může vést k vytvoření špatného hodnotového systému či negativních charakterových vlastností.

Výchova dětí patří i v současné době k nejdůležitějším úkolům každé rodiny. Jde o nikdy nekončící proces, který je východiskem pro další existenci každého z nás. Rodiče by si měli uvědomit, že dětem vytváří domov, jehož obraz si ponесou celý život sebou, a který se stane základem pro jejich budoucí rodiny. Proto by se měli co nejlépe

vyrovnat se současnými „trendy“ v rodinném soužití, postavit se čelem problémům a těžkostem, které moderní doba přináší, a hledat optimální řešení k tomu, aby z dětí vychovali duševně zralé a vyspělé osobnosti. K dispozici mají nepřeborné množství faktorů, s jejichž pomocí toho lze dosáhnout, a výchovu pozitivně ovlivnit.

Myslím si, že největší vliv má rodina na výchovu dětí v první fázi jejich života, kdy dochází k citovému a intelektuálnímu rozvoji, a proto by se rodiče měli snažit vést děti již od raného dětství moudře a systematicky ke kázni, která je činí zodpovědnějšími, poskytuje jim větší svobodu, ale současně od nich vyžaduje větší sebekontrolu. Důležité je, aby výchova ke kázni probíhala v prostředí lásky, pochopení a vzájemné citové náklonnosti, jen tak se dětem podaří vstřípit víc než jen pouhé způsobilé chování, ale významně se přispěje k vývoji jejich sociální, morální a emoční inteligence.

K formování osobnosti dítěte významně napomáhá i stanovování hranic a pravidel chování, které na jedné straně zjednáávají prostor, ve kterém se mohou utvářet příznivé okolní podmínky pro vývoj dítěte a kvalitní rozvoj sociálních vztahů, na druhé straně poskytují místo pro jeho individualitu, kde může rozvíjet vlastní já a nacházet svá vlastní stanoviska. Zatímco někteří rodiče mylně chápou správnou výchovu jako absenci hranic a pravidel, jsem přesvědčená o tom, že v současné době víc než kdy jindy děti potřebují jasné meze a výrazné autority, podle kterých by se mohly orientovat a s nimiž by se mohly poměřovat, což bylo potvrzeno i výzkumem v praktické části této práce.

Vztahy mezi rodiči a dětmi by měly být rovněž upevňovány vzájemnou komunikací a společně stráveným časem, které jsou prevencí patologických rizik současnosti.

Ve své bakalářské práci jsem se snažila o uchopení tématu tak, aby se mi podařilo naplnit její cíl. Smyslem bylo nastínění fenoménů, které považuji při charakteristice vlivu současné rodiny na výchovu dětí a mládeže za stěžejní a důležité a které vedou k uvědomění, že důsledky dané problematiky se v plném rozsahu projeví až za několik let. Neboť to, jaký vliv má současná rodina na výchovu dětí a mládeže, se ukáže až v jejich dospělosti, kdy si založí vlastní rodinu a stanou se z nich rodiče a vychovatelé.

Resumé

Rodina je nejdůležitější sociální skupina, která učí děti přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování ve společnosti. Během svého vývoje prošla mnoha změnami, přesto i nadále zůstává nezastupitelnou a nepostradatelnou jednotkou každé společnosti, která má na výchovu dětí největší vliv.

První kapitola je věnována rodině, jakož to sociální instituci. Konkrétní podoba rodiny, její velikost a funkce je závislá na společenských podmínkách v dané sociální kultuře. Je zde vysvětlen pojem „rodina“, popsán její hlavní smysl a činitelé, kteří ovlivňují budoucí vývoj dítěte. Dále jsou představeny základní funkce rodiny, následovány vlastní charakteristikou současné rodiny, neboť klasická rodina se pod tlakem industrializace a modernizace změnila do zcela nové podoby. Dnešní rodina má i své specifické znaky jako jsou: demokratizace, izolovanost, dezintegrace, atomizace, změna struktury, diferencovanost a konzumní styl života.

Ve druhé kapitole jsou podrobně rozebrány faktory, které v současné době nejvíce ovlivňují výchovu dětí v rodinách. Mezi nejdůležitější z nich patří kázeň a nástroje k jejímu dodržování, tj. odměny a tresty, které stimulují a posilují chování dětí, dále důslednost ve výchově a s tím související stanovování hranic a pravidel chování v rodinách, a rovněž i vzájemná komunikace mezi rodiči a dětmi, která tvoří základ pro dobrého fungování každé dnešní rodiny.

Na teoretickém podloží je koncipována *třetí kapitola* praktické části bakalářské práce, která metodou empirického výzkumu ověřuje platnosti hypotéz, jež byly na začátku průzkumu stanoveny. Tyto se týkají zjištění, jak se faktory ovlivňující výchovu projevují v současných rodinách, a jak jejich působení vnímají a hodnotí samotné děti a mládež.

Anotace

Záměrem bakalářské práce na téma „Vliv současné rodiny na výchovu dětí a mládeže“ je popsat postavení rodiny ve společnosti, specifikovat její základní funkce, charakterizovat současnou rodinu a uvést znaky dnešní rodiny, díky nimž dochází ke změnám uvnitř rodiny a ve vztazích mezi jednotlivými členy.

Dále objasnit faktory, prostřednictvím nichž současná rodina ovlivňuje výchovu dětí a mládeže. K nejvýznamnějším z nich patří výchova ke kázni, důslednost, stanovování hranic ve výchově a v neposlední řadě komunikace v rodině. Také se věnuje průzkumu provedenému mezi dětmi a mládeží na základní škole, který prezentuje výše popsané faktory v praktické rovině.

Klíčová slova:

rodina, výchova, děti, funkce rodiny, znaky rodiny, výchova ke kázni, důslednost, komunikace v rodině, odměny a tresty, stanovení hranic

Annotation

The main aim of this bachelor thesis with topic „Influence of contemporary family on bringing up children and youth“ is focused on describing the situation of family in the society, tries to specify its basic functions, to characterize contemporary family and to show the features of current family thanks to which there are changes in the family and in the relations among individual family members.

Further, it wants to clarify factors through which contemporary family influences upbringing of children and youth. To one of the most significant factors belongs education to obedience, consistency, setting up borders in the upbringing and last but not least communication in family. This bachelor thesis focuses also on research made among children and youth at a basic school that presents the above mentioned factors from the perspective of reality.

Key words:

family, upbringing, children, function of family, features of family, upbringing to obedience, consistency, communication in family, rewards and punishments, setting up borders

Seznam použité literatury:

CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. 3. vyd. Praha: Návrat domů, 1996, 124 s. ISBN 80-85495-63-5.

DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat ne*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 144 s. ISBN 80-7178-441-9.

DOHERTY, W. *Kdo koho vychovává?* 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2006, 136 s. ISBN 80-7255-138-8.

GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999, 597 s. ISBN 80-7203-124-4.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 266 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001, 200 s. ISBN 80-7315-004-2.

MALGOSA, J., POSSE, R. *Umění výchovy dítěte*. 1. vyd. Praha: Advent-Orion, 2003, 196 s. ISBN 80-7172-613-3.

MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1986, 336 s. 08-011-86.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. ISBN 80-86429-19-9.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, 251 s. ISBN 80-85850-75-3.

MOŽNÝ, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, 184 s. ISBN 80-7029-018-8.

PACHL, L., a kol. *Malá abeceda rodiny*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1983, 320 s. 11-107-83.

ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, 131 s. ISBN 80-7367-330-4.

SUNDERLAND, M. *Věda zvaná rodičovství*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2008, 288 s. ISBN 978-80-249-1004-8.

ŠPAŇHELOVÁ, I. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, 104 s. ISBN 978-80-247-2698-4.

Internetové zdroje

www.wikipedia.cz

http://pdf.uhk.cz/kpp/KPP_prez_dokumenty/Teorie%20vychovy%20-%20pojmy.doc

www.zs-prazska-pe.cz

Přílohy

Příloha č. 1

DOTAZNÍK

Výzkum sloužící jako podklad ke zpracování bakalářské práce P. Vaculínové
studentky 5. semestru oboru Sociální pedagogika Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

Datum vyplnění	Věk: let	dívka	chlapec
----------------------	----------------	-------	---------

Zakroužkuj odpovědi, které jsou podle tvého názoru nejbližší pravdě.

1. V naší rodině jsou daná pravidla, co smím a co ne:	a) ano b) ne c) záleží na konkrétní situaci
2. Pokud hranice, které stanovili rodiče, překročím:	a) nikdo si toho nevšimne b) rodiče si toho všimnou, ale neřeší to c) rodiče si toho všimnou a promluvíme si o tom d) okamžitě následuje trest
3. Za trest považuji (očíslej 1 až 5 od nejpřísnějšího po nejmírnější) ♦ to, že musím udělat nějakou domácí práci ♦ zákaz oblíbené činnosti ♦ fyzický trest ♦ to, že na mne rodiče křičí, hubují mi, zlobí se ♦ domácí vězení	
4. Nejčastěji jsem trestán za:	a) neplnění domácích povinností b) špatné známky ve škole c) neposlouchání, odmlouvání d) neúspěchy v zájmové činnosti e) jiné
5. Při práci v domácnosti rodičům:	a) musím pomáhat b) někdy pomáhám, když se mi chce c) vůbec nepomáhám
6. Z domácích prací nejčastěji:	a) myji nebo utírám nádobí b) vynáším odpadky c) vytírám podlahu nebo luxuji d) jiné
7. Za odměnu považuji (očíslej 1 až 5 od nejlepší) ♦ sladkosti ♦ pochvalu ♦ věcný dárek ♦ peníze ♦ možnost věnování se oblíbené činnosti	

8. Nejčastěji jsem odměňován za:	a) dobré známky ve škole b) splnění svých domácích povinností c) poslušnost, vzorné chování d) úspěchy v zájmové činnosti e) jiné
9. Co se týká volného času stráveného s rodiči	a) chtěl(a) bych, aby se mnou rodiče trávili více času b) jsem spokojený(á) s tím, kolik času se mnou rodiče tráví c) myslím si, že rodiče se mnou tráví moc času
10. Ve volném čase s rodiči nejčastěji:	a) hrajeme doma hry b) díváme se na televizi c) chodíme na výlety d) věnujeme se sportu e) jiné
11. Rodiče se mi věnují:	a) každý den b) 2-3krát v týdnu c) jen o víkendu d) vůbec se mi nevěnují
12. Své rodiče považuji za:	a) autoritu, kterou musím poslouchat b) vzor, rádce c) kamaráda
13. Rodičům se svými problémy a trápením:	a) svěřuji, bavíme se o nich b) někdy jim o nich řeknu c) vůbec o nich s rodiči nemluví
14. Když si chci s rodiči popovídat:	a) udělají si čas, sednou si se mnou a v klidu mě vyslechnou b) poslouchají mě, ale se věnují jiné činnosti c) vůbec na mě nemají čas, nepovídáme si
15. Rodiče vědí, s kým se kamarádím:	a) ano, znají všechny mé kamarády b) znají pár mých kamarádů c) ne, vůbec moje kamarády neznají
16. Své kamarády si domů:	a) smím vodit bez dovolení rodičů b) smím vodit jen se souhlasem rodičů c) nesmím vodit, rodiče si to nepřejí